

Abdülbaki Gölpınarlı

Editör

İsmail Hakkı AKSOYAK

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

© Her Hakkı Saklıdır

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3397

ANMA VE ARMAĞAN KİTAPLAR DİZİSİ
45

ISBN: 978-975-17-3675-8

www.kulturturizm.gov.tr
e-mail: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

YAPIM

Grafiker Ajans

Adres: Oğuzlar Mahallesi 1. Cadde 1396. Sokak

No: 6 06520 Balgat/ANKARA

Telefon: 0 (312) 284 16 39 • Faks: 0 (312) 284 37 27

E-posta: www.grafiker.com.tr

Baskı: MRK Matbaası Cilt: Balkan Ciltevi

Birinci Baskı: 2000 Adet

Basım Yeri - Tarihi: Ankara - 2013

Abdülbaki Gölpinarlı/Ed. İsmail Hakkı Aksoyak.-Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013.

472 s.: res.; (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3397, Anma ve Armağan Kitapları dizisi; 45)

ISBN: 978-975-17-3675-8

I. Aksoyak, İsmail Hakkı. II. Seriler
928.94335

Geç Kalmış Bir Yazı: Abdülbaki Gölpinarlı'nın Bir Tasavvuf Tarihçisi Olarak Portresi¹

Ahmet Güner SAYAR*

I. Dedemi Tanımak Arzusu

Abdülbaki Gölpinarlı ismiyle ilk kez, dedemin çalışma masasındaki bir kitapla karşılaştım. O tarihlerde ilkokul öğrencisiydim. Sırlı bir insan olan dedemi odasında ya Kur'an okurken ya da elinde eski yazı bir kitabın sayfeleri arasına dalmış bulurdum. Çalışma masasının üzerinde elyazması ve basma kitaplar vardı. Bu kitapları okuyamıyordum. Kitaplardan sadece bir tanesi eski yazı değildi. Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, [(İstanbul, 1931)]. Bu kitap, âdeta dedemin elinden düşmezdi. İlkokulu bitirmek üzereydim. 1958 Martında bir gün, dedem bana iki lira verdi ve şunu istedi: "Caddedeki kırtasiyeciden Abdülbaki Gölpinarlı'nın Varlık Yayınları arasında çıkan *Mevlana* [(İstanbul, 1958)] kitabını al, birlikte okuyalım." Gölpinarlı'nın kaleminden bu kitapta önce Hz. Mevlana'nın hayat hikâyesini, sonra onun *Mesnevî*'den yaptığı seçmeleri okumaya başladım. Ben okuyor, dedem de dinliyordu. Okumasına okuyordum ama okuduklarımdan hiçbir şey anlamıyor, zihnime çakılan, mesela "aşkın usturlabı" gibi

* Prof. Dr., Beykent Üniversitesi, ahmetsayar@beykent.edu.tr.

¹ Bu yazıyı okuyup, teşekkürlerini bildiren Yüksel Gölpinarlı'ya ben de teşekkürlerimi arz ederim. Dr. Mustafa Aydın da okumak ve düşüncelerini bildirmek lütfunda bulundu. Ayrıca, akademik dostlarım Erkan Oyal ve Muzaffer Ürekli'ye teşvikleri ve yaptıkları tashihlerden dolayı teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

ifadeleri çözemiyordum. Bu kitapla birlikte, Abdülbaki Gölpınarlı ismiyle ikinci kez karşılaşmış oluyordum. Kitabın okunması ile ağır aksak yol alırken dedem rahmet-i Rahman'a kavuştu. Onun vefatıyla, evimizin orta direği çöktü. Bu vefat sonrasında, kendimi bir boşlukta, daha açıkçası, denize atılmış yolu ve hedefi olmayan, ne yaptığını bilmeyen, bir tahta parçası olarak görüyordum. Aile içerisinde dengeli muhafaza eden, torununu eğiten kâmil bir insanın ölümüyle bıraktığı boşluk, beni teslim almıştı.

Zaman akarken, kendimi sevk-i tabiinin itici gücüyle, bir arayışın içerisinde çekilmiş buldum ve şunu idrak etmeye başladım. Dedem, vefatıyla beni daha ilk gençlik yıllarıma ulaşmadan terk etmişti ama önüme de yazısız bir yol haritası koymuştu. *Kur'an-ı Mübin*'i yüzünden okuyabilmemi sağlamış, *Mesnevî*'den bazı kısımları bana okutmak fırsatıyla, daha o yaşlarda Hz. Mevlana ve Ahmed Amiş Efendi [vef. 1920] ile gönül yakınlığı kurmama kapı açmıştı. Fakat işin asıl ilginç yanı, emekli bir hâkim olan dedem, yazılı vasiyetiyle, yazma-basma kitapları ve evrak-ı metrûkesini, iki kerimesine rağmen, bana bırakmıştı. İşe, önce evrakın tasnifiyle başladım. İçerisinde dağınık ama güzel bir rikâ ile kaleme alınmış notları, Arap harflerine aşina olmama rağmen çözemiyordum. Osmanlı paleografyası ile bu işi hallettim. Ortaya çıkan tablo şu idi: Dedemden intikal eden kitap ve notlar, bir binanın yapı taşlarıydı. Bu malzemeden hareketle, kırık dökük de olsa, ortaya bir ev çıksa bile, evin sahibini ruhen tanıyamamanın yarattığı bir sıkıntı vardı. Dedem kimdi? Annem, babasının Fatih'in türbesini bekleyen Ahmed Amiş Efendi'ye bağlı olduğunu söylemişti. Bu isme aşina idim ama bu zât da kimdi? Dedemin tasavvufa ait eski yazı yazma ve basma kitapları ile evrakından çıkan notların tetkiki, onun bize silik portresinin bir mutasavvıf olduğunu ihsas ettiriyordu. Hepsi bu kadar! Sokağa çıkıp dedemi aramalıyım ama işe nereden başlamalıyım, işte bunu bilmiyordum. Ciddi bir ikilemin içindeydim. Yüksek tahsilimi iktisat okuyarak sürdürürken, bizim neslin açmazını da görüyordum. Fast food/coca cola kültürü ile gelenek arasındaki çatışmanın çalkantıya dönüşmesi, ikircikli bir hipokrat tipoloji yaratmıştı. Bu çatışmayı uyuma götürebilmek kolay değildi. Bir taraftan iktisat okuyordum, derslerimizde bize bir mecburiyet olan ekonomik hayat ile ama bu hayatın bir adım ötesinde siyasetin "vice" [kötü oyun] ile örülü olduğu öğretilmiyordu. Öte yandan, ir-

rasyonel hayatın tasavvufa açtığı pencere ve o pencereden dedemin evde hayatımızı şekillendirirken ortaya koyduğu tablo ya da onun peşinde olduğu, bir diğer mecburiyet olan, zâta mahsus insan-Allah ilişkisini [velâyet] de, inanan her insan, kendi içinde, zâtına mahsus bir alanda, çözüme kavuşturmalıydı. Yıllara açılan bu dalgalar ya da çalkantılar arasında, bir yol bulup akıl etmeye başladım ki rahmetli dedem, ayaklarımdan biri için sabit esaslı bir zemin hazırlamış, aralarında kendisinin de hayat bulduğu ecdadın mağfiret iklimine, hususiyle Türk kültür bereketine beni yabancılaşmaktan kurtaracak ilk-el vasıtaları hazır bırakmıştı. Fani vücudu aramızda değildi ama onu bihakkın tanıyanlar ilk gençlik yıllarımda ve sonrasında hayattaydılar. Abdülbaki Gölpınarlı, bana dedemi anlatan nadir kimselerden biri oldu. Onun aziz hatırasına binaen bu yazımız kaleme alınmıştır. Bu vesile ile Abdülbaki Gölpınarlı'yı, Süheyl Ünver'i ve dedemin yeğeni Nizameddin Nefesli ile Emine Sözen ve Feyzi Sözen'i hayırla ve rahmetle anmak isterim.

II. Abdülbaki Gölpınarlı ile Sohbetler

Dedemi tanımaya başladığımda, ilk gelen bilgilerin yavan ve sathi olduğunu gördüm. Hâlbuki, onda ismini koyamadığım çizgi üstü fevkaladelikler vardı. Yaşım ilerledikçe iz sürmeye devam ettim. Yaptığım sohbetlerden ilk ateşleme, dedemin yeğeni Nizameddin Nefesli'den geldi. Meğerse, onun da bana anlatacakları varmış, yaşımın büyümesini bekliyormuş. Yüksek tahsile başlayacağım günlerde, amcası Yusuf Bahri Efendi ile alakalı anlattıkları beni şaşkınlığa, dedemle ilgili düşüncelerimde ciddi bir odak değişikliğine sebep oldu. Anlamakta zorluk çektiğim nokta şu idi: Neden ma-aile hayatımızda ebeveynlerimiz ve teyzemle eniştem hiçbir şey bilmiyorlardı? Meğerse dedem, kendini yakınlarından dahi gizlemişti. Manevi zenginliğini setredip, dışarıya şeriata uygun muttaki bir davranış sergilerken, bilinmemezlik zırhına bürünmesinin bir sebebi olmalıydı. Annemle yaz aylarında birkaç günlüğüne misafirliğe gittiğimiz bir aile vardı. Göztepe'de eski bir konakta ikamet eden bu aile, Amiş Efendi'nin zât şeyhi Kayserili Mehmed Efendi'nin kerimesi Emine Hanım ile damadı Feyzi [Sözen] Bey idi. Onlar Amiş Efendi'ye yetişmişlerdi. Bana dedemle alakalı anlattıkları ile Nizameddin [Nefesli] Bey'in anlattıkları örtüşüyordu. Taşları toplamanın heyecanı ile farklı bir âlemin eşliğine

doğru yuvarlanıyordum. Evde arşivin tasnifi devam ederken karşıma Fatih Türbedarı Ahmed Amiş Efendi'nin sözlerini içeren notlar çıktı. Bu meyanda, Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Melâmilik ve Melâmîler*'ini okudum. Bu kitapta Amiş Efendi'ye dair hiçbir bilgi yoktu. Öğrenme ve bilme arzusu beni Abdülbaki Gölpınarlı'ya götürmeliydi ki zihnimi kurcalayan düğüm bir çözüme kavuşmuş olsun. Düşünce ve dilek bu idi ama maksat nasıl hasıl olacaktı, bunu bilmiyordum. Nihayet bu arzum, birkaç yıl sonra, hiç ummadığım bir şekilde kendiliğinden çözüme kavuşacaktı.

1967 yılının sıcak bir Ağustos günü, Bayezit'te Sahhaflar Çarşısı'nda, kitapçı dostum İbrahim Derbeder'le dükkânının önünde sohbet ediyorduk. Derbeder dostum, konuşmasını birden kesti ve o esnada Elif Kitabevinden çıkmakta olan birini işaretleyerek: "Bak! Abdülbaki Gölpınarlı." dedi. Ben, hemen Arslan Kaynardağ'ın dükkânına doğru koştum. Beyaz sakallı, saçları omzuna kadar dökülmüş, yaz sıcağına rağmen üzerinde parka benzeri ceket, bu zâtın elini öpmek istedim. Mâni oldu. Şaşırmıştı. "Efendim! Sizi rahatsız ediyorum. Ben, Yozgatlı Yusuf Bahri Nefesli'nin torunuyum." deyince, bu defa Abdülbaki Gölpınarlı'nın şaşkınlığı yerini sıcak ve sevecen bir simaya bıraktı. "Dedenizin vefatından sonra sizleri kaybettim." dedi.² Sohbet koyulaşacaktı ki "Bana gel!" dedi ve ev adresini yazdırdı: "Yalıboyu 75, İhsaniye, Üsküdar."

Bu kısa soluklu ayak divanı, bana bir ikram ile noktalanmıştı. Dedemi tanıyor olması, benim için ciddi bir fırsattı. O gün, Abdülbaki Gölpınarlı ile tanışmış olmanın verdiği huzurla eve döndüm. Tanışmamızdan annemi haberdar edince annem: "Ben ilkokula yeni başlamıştım. Babam Nevşehir'de hâkimdi. Baki Bey, dedeni görmeye bize geldi. Hatta, bir gece de misafirimiz oldu." deyince şaşıрма sırası bana gelmişti. Aralarındaki yakınlığın kaynağı neydi?

Bu düşünce ile Hoca'nın İhsaniye'deki evine ilk kez ziyaretine gittim. Artık, eşi emsali pek bulunmayan, merkezi İstanbul'a geniş bir açıdan hâkim, ahşap eski bir Türk evindeydim. Abdülbaki Hoca, yere bağdaş kurmuş, yanındaki sediri masa gibi kullanarak elindeki kitaptan eski yazı ile notlar alıyordu. Diz çöküp karşısına oturdum. Hâl-hatır

² A.G. Sayar, *Sahhaf Raif Yelkenci*, (İstanbul, 2012), s. 18.

faslından sonra, hemen zihnimi kurcalayan o soruyu sordum: "Efendim! Nevşehir'e dedemin ziyaretine geldiğinizi, bizde bir gece yatıya kaldığınızı annem söyledi. Doğru mu?" dedim. Hoca, evden getirdiğim *Melâmîlik ve Melâmîler* kitabını eline aldı, orada sayfa 297'deki "Dairat'ül Vücûd'u gösteren şekildeki okların yönünü değiştirirken,³ sözlerine başladı:

"...Evet, Ahmed can! Valideniz doğru söylemiş. Yalnız bir gece değil, iki gece misafiriniz oldum."

Hoca, sohbeti koyulaştırıyordu. Coşkuyla ve içtenlikle konuşmasını sürdürdü:

"...1933 senesinde, Kayseri Lisesi'nde edebiyat muallimi olarak görev yapmaktaydım. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nden mezuniyet tezimi olan *Melâmîlik ve Melâmîler*, 1931'de kitap olarak çıkmıştı. Kitap çıkmıştı ama itirazlar da gelmeye başlamıştı. Bu itirazları dikkate almalıydım. Bunların en esaslısı Seyyit Abdülkâdir Belhî'nin oğlu Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'den geldi. Kitapta etraflıca ele aldığım Üçüncü Devre Melâmîliği'ni ya da Nûriye Melâmîliği'ni kabul etmiyordu. "Bizi o adamlarla birlikte yazma" dedi. Tabii, mevzuu içeriden bilenlerle de görüştüm, onların bilgilerini aldım. Dedeniz Yusuf Bahri Efendi de onlardan biriydi. Hemen söyleyeyim, dedeniz efendiler efendisiydi, kâmil bir insandı. Amiş Efendi'nin bendelerindendi. Melâmet üzerine etraflı bilgisi ve tecrübesi vardı. Amiş Efendi çevresinden Maraşlı Ahmed Tahir [Memiş] ve Hüseyin Avni [Konukman] Efendilerle pirdaştı ve iyi arkadaşılar. Amiş Efendi'nin vefatından sonra bu üç arkadaş, Kayserili Mehmed Efendi'ye bağlandılar. Onlar son devir Melâmîleri'ndendi. Gerçi Ahmed Amiş Efendi, "o sözü bir daha ağzınıza almayın. Biz, melâmeti yasakladık" diyor ama melâmet bir tarikat değildir. Hak'la Hak olmuş nadir kişilerin, kâmil insanların ulaştığı bir neşedir, bir hâldir. Paraya ve siyasete bulaşmazlar, mevki peşinde koşmazlar, menfaat sağlamazlar, bunlar için başkalarına aracı olmazlar. Bu hâliyle onlar, dünyaya hiç meyletmezler. Yoksa, her birinin bir mesleği, bir işi vardır. İşleri, vazifeleri ne ise onu yaparlar, maddi rızklarını kendi çalışmalarlarıyla elde ederler. Kimseden bir şey istemezler, beklemezler de. Bir kimseye zarar vermemek hususunda çok dikkatlidirler. Hak'tan katiiyen gafil yaşamazlardı. Dedenizle müteaddid

³ Bu düzeltme kitabın tıpkıbasımında [(İstanbul, 1992), s. 297'de] bulunmamaktadır.

defalar görüştüm, anlattıklarını istifade ile dinledim. Benim kitabım *Melâmilik ve Melâmiler* de Âmiş Efendi'ye dair hiçbir şey yoktur. Bir defasında onu yazmak istedim. Niyetlendim. Elime kalem kâğıt alıp bir satır yazmıştım ki elektrikler kesildi. Bu hâl üç defa tekrerrür etti. Dedim ki hâl-i hayatında bilinmiş olmanın önüne geçen bu zât, vefatından sonra da bu işin kurcalanmasını pek istemiyor. Dolayısıyla, üstüne gitmedim, bıraktım. Hem sana şunu söyleyeyim: Bu işler bitti, gözden gönüle çekildi. O mübarek insanlar, vefatlarıyla sahneyi boşalttılar. Hayatlarında dahi bilinmek istemezlerdi. Bu zevatın mezarları dahi kaybolmuştur. Taş dikilmesini bile istemezlerdi.”⁴

Abdülbaki Hoca'yı sevmiştim. Bilgisi derindi, bildiklerini cömertçe ortaya koyuyor, kanaatlerini çekinmeden söylüyordu. Hafızası fevkalade parlaktı. Türkçesinin pürüzsüz bir akışkanlığı vardı. Görülen oydu ki Hoca'nın bana anlatacakları bir seferde bitecek gibi değildi. Samimiyetinden ve gösterdiği yakınlıktan cesaret alarak kendilerini tekrar ziyaret edebilmek için emirlerini rica edince: “Ahmed can! Sen bize dede yadigârısın. Ne zaman istersen gel. Hani ne derler, çat kapı! İşte öyle. Burası senin!” dedi. Ben, müşküllerimi halledecek âlim bir insandan gördüğüm hüsnü kabulden dolayı mutluydum.

⁴ - Bu uzunca nakil, bazı noktalara açıklayıcı ışıklar salınmasını gerekli kılmaktadır. Abdülbaki Gölpinarlı'nın Kayseri Lisesi edebiyat muallimliği, 30.I.1933 ile 2.IX.1933 tarihleri arasındadır [cf. M. Bardakçı, “Salacak'taki Ahşap Ev, Bâki Hoca ve Garib”, *JTS*, vol. 19, (1995), s. XIII]. Bu durumda, Abdülbaki Gölpinarlı'nın Yusuf Bahri Nefesli'yi Nevşehir'deki ziyareti bu zaman aralığı içerisinde bir tarihte gerçekleşmiş demektir. Gölpinarlı'nın Kayseri günlerine dair bir ayrıntıyı Beşir Ayvazoglu'nun *Neyin Sırrı Hasret* kitabında rastladık. Oradan aktaracak olursak: “Abdülbaki Gölpinarlı, yıllar sonra Turgut Cansever'e Kayseri gecelerinde Halil Dikmen'in neyinden dinlediği yakıcı nağmeleri uzun uzun anlatmıştır.” [(İstanbul, 2002), s. 75]. Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'nin eleştirileri üzerine M. Okurkan'ın yazdıklarını aktaralım: “Dönemin edebiyatçılarından Abdülbaki Gölpinarlı, *Melâmilik ve Melâmiler* eserini yazarken, bir tavsiye üzerine, Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'ye gidip eserini gösterir. Eseri hemen hemen bitmiş olduğu için Seyyit Hazretleri fazla müdahale etmez, yalnızca bazı yerleri tasahhif eder. Bu görüşmeleri esnasında Gölpinarlı, ondan çok istifade etmiştir.” [M. Okurkan, “Mukaddime”, M. Okurkan (yay.), *Seyyit Ahmed Muhtar, İlhamât-ı Kadiriyye*, (yy., 2010), s. 13]. Abdülbaki Gölpinarlı'ya göre melâmet [Hamzavilik], “Gönülde bir neşe, hafızada bir yâddır.” [100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, (İstanbul, 1969 / A), s. 268]. Bir diğer nokta, Gölpinarlı'nın Ahmed Âmiş Efendi'yi yazmak istemesi, üç defa teşebbüs etmesine rağmen, yazamaması hususunda bk. O. N. Ergin, *Bahkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, (İstanbul, 1942), s. 218. Bir diğer nokta da Türkiye'de tasavvuf ve tarikatlarla Melâmilik'in geleceğine ilişkin düşünceleriydi. Gölpinarlı, “Bu işler bitti.” derken şu vurguyu yapıyordu: “Bugün bir irfan zevkidir; devrini yaşamış, artık gönüllere mâl olmuş, tarihe intikal etmiştir.” [age., (1969 / A), s. 297]; “Melâmet tarihe mâl olmuştur” [100 Soruda Tasavvuf, (İstanbul, 1969), s. 136].

III. Ahmed Amiş Efendi'ye Yöneliş

Abdülbaki Gölpinarlı Hoca'yı müteakip ziyaretlerim benim için çok faydalı oldu. Evvela, bir insan, bir dost kazanmıştım. Aramızda neredeyse elli yaşa yakın, iki kuşak farkı vardı. Onu tanıdığımda yirmi yaşındaydım. Buna rağmen, beni adam yerine koymuş, sohbetini tek-lifsizce yapmış, yaptığı sohbetler beni tasavvufun büyüğü dünyasında, tamamıyla kişiye özel bir alanda, subjektif verilerle örülü, keşf-ü keramet sahibi velilerin mağfiret dolu iklimine çekmişti. Tasavvuf ve tarikatlara dair anlattıkları ile Abdülbaki Gölpinarlı, Osmanlı sosyal tarihinin pek az bilinen, yazılmamış fakat şifahi kültür içerisinde kaptan kaba boşalarak Cumhuriyetli yıllara ulaşmış, kâmil ruhların, gönlü saf sûfilerin oluşturduğu bir bilgi iklimine götürüyordu. Bu bilgiler subjektif ve irrasyoneldi ama metafiziğin rasyonalizasyonu ile imanın sahtesini hakikisinden ayıracak bir ölçütün varlığı da ortaya çıkıyordu. Gerçi, tasavvuf kitaplarında evliya menkıbeleriyle örülü bilgiler vardı. Fakat bu bilgiler, kuru bilgilerdi. Olması gereken irrasyonelliği aksettirmekten uzaktılar. Hoca'nın o bilgi yüklü kafası ise menkabe, hatıra ve dedikodularla örülüydü.⁵ Bunlar, bana okumakla

⁵ Abdülbaki Gölpinarlı'nın tasavvuf deryasında dönen eleştirilere, dedikodulara kulak kabarttığı açıktı. Sohbetlerinde bunları da, yeri geldikçe, anlatırdı. Bu cümleden olarak, ortada dolanuma girmiş, dedikodu merkezli anekdotları onun kaleminden aktaralım. Ancak burada aktarılanların arka bahçesinde, Abdülbaki Gölpinarlı ile *Mesnevî* şârihi Tahir'ül Mevlevî'nin arasının bir parça şeker-renk olduğunu kaydetmemiz gerekiyor. Mehmed Tahir Olgun, Feridun Nafiz Uzluk'a yazdığı 23.1.1946 tarihli mektupta, Abdülbaki Gölpinarlı'nın yaptığı *Mesnevî* tercümesini kekre bulmuş, "kabahat *Mesnevî*'de değil, onu o hâle getiren[de]" diyerek, eleştirmişti [Y. Şafak – Y. Öz (Hızl.), *Feridun Nafiz Uzluk'a Mevlevî Mektupları*, (Konya, 2007), s. 153]. Bu mektuptan Gölpinarlı'nın haberi olduğunu zannetmiyoruz. Ancak Tahir'ül Mevlevî'nin isim zikretmeden gönderdiği eleştiri okunun, harekete geçirdiği dedikodu dalgasıyla Gölpinarlı'ya ulaşmış olduğu muhakkaktır. Abdülbaki Gölpinarlı'nın vasıtalı cevabını zikrelelim: "Rahmetli Tahir'ül Mevlevî (Tahir Olgun, 1952), Diyanet İşleri Reisi rahmetli Şerefeddin Yaltkaya'yı (1947) pek sevmez, onun gururuna işaretle, "zannınca sefine-i vücûd, rûkûbuna mahsustur" yani, varlık gemisi, ancak kendisinin binmesi için yapılmıştır sanır, derdi. Yaltkaya, bunu duymuş da demiş ki: "Evet, ben hocayım, böyle zannederim; fakat o dervişlik davasında; benim hakkımda böyle bir söz söylememesi gerekirdi" [A. Gölpinarlı, *age.*, (1969), s. 102]. Şu alıntı dahi, perdeler aralandıkça, tipik bir Yenikapı Mevlevihanesi [Tahir Olgun] – Bahariye Mevlevihanesi [Abdülbaki Gölpinarlı] çatışmasını aksettiriyor. Gölpinarlı'yı dinlemeye devam edelim: "Tahir'ül Mevlevî şöyle bir hikâye anlatmıştı: "Bir şiir yazmıştım. Üstadım [Selânikli Mehmed] Es'ad Dede'ye götürdüm. Gençtim, nev-niyazdım. Benim demeye utandım. Efendim, dedim. Bir gazel buldum. Oku, dedi. İlk beytini okudum. Güzel yahut şurası şöyle olsaydı gibi bir mülâhaza beklerken; Nâ'zım-ı fâhim buyuruyorlar ki diye başladı. Beyitteki tasavvufî esasları, işaret edilen ayet ve hadisleri uzun uzun anlattı. Sözü biter gibi olunca, ikinci beyiti oku demesine meydan bırakmadan, efendim dedim; bu şiir fakıyrın. Fakıyr, hiç de sizin söylediklerini-

öğreneceğimden fazlasını veriyordu. Fakat, benim derdim, endişem, Hoca'yla gerçekleşecek sohbetlerimizde bir parça daha Ahmed Amiş Efendi eksenli bilgilere ulaşmaktı. Dolayısıyla, Amiş Efendi merkezli bilgiler, bana dedemin soluklandığı tasavvuf iklimini ve tarikat silki- ni verecekti. Dedemin ruhi-manevi dünyasına ilişkin bilgi verilerine ulaşmak, bu kimseyi ilgilendirmezdi. Ama Amiş Efendi'nin sohbet-lerinde bazen tek cümlelik öğüt ve tasavvufi sırlara ışık salan sözleri, irfan nükteleri çok düşündürücüydü. Sadece onun şu iki kelâmı bile, Amiş Efendi ile ilgilenmeyi meşru kılmaz mı? Hele onun, "Her ne söylersem hadisât-ı âlem öylece zuhur eder."⁶ ya da "Bundan sonra benim gibisini bulamazsınız. Nefesimi içeriye alacağım, dışarıya hiç- bir şey vermeyeceğim." sözleri ise, tasavvufa temayülû olan herkesin- başta tarikat olgusunu geçimlik kapısı ya da siyaset malzemesi ya- pan sahte şeyhlerin- dikkatini çekmeliydi. Onun sözleri, doksan yıllık Cumhuriyetimizin sosyal psikiyatri tarihinde masum ruhların buna- lımını göstermesini idrak etmemiz bakımından fevkalade önemliydi. Ahmed Amiş Efendi'nin bu hikmet dolu sözlerini yok mu sayacaktık?

Bu hassas başlangıç istasyonundan hareket edebilmek için, zihnimi işgal eden her soruyu Abdülbaki Gölpınarlı'ya teklifsizce sormam ge- rekiyordu. Hoca'nın anlattıklarından, Ahmed Amiş Efendi'ye mülaki olan zevâtı tek tek tanımaya başladım. Kendisi, Amiş Efendi'ye yetiş- miş, bir kez de görmüştü. Hepsisi o kadar! O çalkantılı Mütarake günle- rinde, Gölpınarlı'nın da hayat nehrinin delice aktığı, boz bulanık siya- si ortamda maddi sıkıntı çektiği ve nihayet, sağlam bir zemine götü- remediği ruhi arayışlarla geçtiği muhakkaktır. Netekim, Bektaşilikte aradığını bulamaması, onun kişisel tarihinde ciddi bir tecrübe devreşi olması, gene bu sıkıntılı yıllara rastlamaktadır. Fakat Ahmed Amiş Efendi, 1920 yılında vefat etmiş olsa bile şöhreti, kerametleri dilden dile dolaşıyordu. Abdülbaki Gölpınarlı bilhassa, Amiş Efendi'nin muhtelif ihvan tarafından toplanmış dağınık sözlerinin peşine düş- müş, onları bir defterde toplamıştı. Öte yandan, arayışları Hoca'yı

zi düşünmedim. Es'ad Dede, yüzüme baktı da; pek âlâ, dedi. Sen bu şiiri yazarken bana danıştın mı? Hayır, dedim. Öyleyse, dedi, ben de anlarken, nasıl anlayayım diye sana danışmam" [A. Gölpınarlı, *Gülşen-i Râz Şerhi*, (İstanbul, 1972), s. XII]. Gölpınarlı'nın yorumunu nakledelim: "Gerçekten... [Es'ad Dede'nin] sözü doğrudur" [age.].

⁶ "Ahmed Amiş Efendi buyururlarmış ki: Ağzımdan çıkan sözleri zamanla unuturum. Fakat ne söylersem, hadisât-ı âlem öylece zuhur eder." [O.N. Ergin, *yage*, s. 156].

boş çevirmemiş olmalı ki *Füsus* ve *Mesnevî* şarihi, kendisinin “dilde ve tasavvufta bir otorite” dediği Ahmed Avni [Konuk] Bey’in Ahmed Amiş Efendi ile gerçekleşen beş meclislik sohbetlerine ulaşmış, bunları da kaydetmişti.⁷ O silsile içerisinde, Bükreş sefiri Mehmed Şemseddin Paşa’ya dair hiçbir şey anlatmadı.⁸ Amiş Efendi’den sonra Fatih Türbedarı olan Kayseri - Yeşilhisarlı Mehmed Efendi’ye dair, bir iki menkıbeden öte, tutarlı bir resim ortaya koymadı.⁹ Buna mukabil, başta Balıkesirli Abdülaziz Mecdi [Tolun] Efendi olmak üzere, Amiş Efendi çevresine mensup, sayısı üçü-beşi geçmeyen Amiş Efendi muakkiplerini çok iyi tanıyordu.¹⁰ Dedem Yozgatlı Yusuf Bahri [Nefesli] Efendi’nin de, bu zevattan biri olduğunu Gölpinarlı Hoca’dan duydum. Bir vesile ile dedemin Ahmed Amiş Efendi’ye mülâki oluşunu anlatmıştı. Abdülkâki Gölpinarlı’dan dinlediklerimi aktarıyorum:

⁷ Abdülkâki Gölpinarlı Hoca, Amiş Efendi’nin bu sözlerinden bazılarını bana yazdırmıştı. Onun, Mevlâna’nın *Fihî ma Fih*’inden yaptığı seçmeler için kaleme aldığı “Önsöz”den aktaracak olursak “Süfilerde büyüklerin sözlerini yazmak, mektuplarını toplamak geleceği son zamanlara kadar sürüp gitmiş[tir]....Halvetiyye-i Şabanîyye’den olup, melâmet neş’esiyle şöhrat kazanan Fatih Türbedarı Ahmed Amiş’in (1338 H./1920) Ahmed Avni Konuk (1938) tarafından yazılan beş meclislik sohbeti ve diğer tasavvufî sözleri, bu geleneğin zamanımıza en yakın mahsullerindendir.” [A. Gölpinarlı, “Önsöz”, Mevlana, *Fihî ma Fih* ve *Mecâlis-i Sebâdan Seçmeler*, (İstanbul, 1972/A), s. II]. Abdülkâki Gölpinarlı Hoca, ricamı kırmayarak, bu sohbetleri kendi sesinden kasete kaydetme izin vermişti. Bu beş meclislik sohbetlerden üçünün bant kayıtlarını çözümleyerek yayımlamıştım: Bk. A.G. Sayar, *Gönül Pazarı*, (İstanbul, 2007), s. 243–253. Tamamı için bk. S. Ş. Barkçin, *Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman*, (İstanbul, 2009), s. 215–222.

⁸ Tasavvuf tarihçisi Sadık Vîcdânî [Kayıkcıoğlu] Bey’i zikredecek olursak: “Trablusgarb’da naib-us sultanımız efâzıl-yı fuzelâ-yı vüzeradan Şemseddin Paşa merhum da, Amiş Efendi’den müstahlef hulefa-i Halvetiyye’den idi. Amiş Efendi, Paşa’yı pek çok sever, bir çok zamanını müşâirileyhin konağında geçirirdi.” [Sadık Vîcdânî, *Tomar-ı Turuk-u Âliyyeden: Melâmîlik*, (İstanbul, 1338-1340), s. 102]. Ahmed Amiş Efendi’nin bu pek sevdiği sıfat-halifesinin vefatı üzerine Evranoszâde Sami Bey’in düşündüğü tarihten bir beyit aktaracak olursak:

“Yegâne tercümanıydı lisan-ı gayb-ı tevhidin
Yetiştiremez onun menendini bu saha-yı tekvîn’

[A. Çetinkaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 1859–1940*, II, (Ankara, 1954), s. 46].

⁹ Amiş Efendi’nin tevcihiyle Kayserili Mehmed Efendi: “Ahmed Amiş Efendi bu zâta dermiş ki: “Mehmed! Seni öyle bir yetiştireceğim ki kıyamette seni görenleri şaşırtacak ve bu adımı kim yetiştirmişti? dedirteceğim” [O.N. Ergin, *yage.*, s. 140].

¹⁰ Neden Ahmed Amiş Efendi başına adam toplamamıştı? Bunun cevabını ondan alalım: Amiş Efendi, “bir gün Üstad’a [Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Efendi’ye] hitaben: “Mecdi! Bu adamları getirip durma. Herkes, buraya giremez. Biz istemeliyiz, biz isterken de istediklerimizi getirmeye muktediriz’ buyurmuştur” [O.N. Ergin, *age.*, s. 152]. Amiş Efendi bu sözü, Mecdi Efendi’nin mebusluk döneminden arkadaşları, İttihatçıların ticaret nazırı Ahmed Nesimi Bey’in kendisini ziyareti üzerine söylemişti.

"...Senesini tam hatırlamıyorum, 1909 ya da 1910 olmalı. İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'nde okuyan üç talebe, Maraşlı Ahmed Tahir, Kırşehirli Hüseyin Avni ve Yozgatlı Yusuf Bahri Efendiler, birlikte bir şeyhe intisaba karar verirler. Ancak intisabın bir şartı vardır: Şeyhin kerameî göstermesi. O vakitler tekkeler açık. O tekke senin, bu tekke benim, kafa dengi bu üç arkadaşın İstanbul'da gitmedikleri tekke, görmedikleri şeyh kalmıyor. Gönülleri yatmadığından intisap edecek bir şeyh bulamıyorlar. Gitmedikleri bir tekke kalmıştır. Eyüp Nişancası'nda başında Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi'nin bulunduğu Şeyh Murat Buhârî Dergâhı. Oraya gidiyorlar. Hazret onlara diyor ki. "Siz, Fatih'in Türbesi'ne gidin. Orada Türbe'yi bekleyen Ahmed Amiş Efendi var. O, sizleri kabul eder" diyor. Bu üç arkadaştan Hüseyin Avni Efendi ile Yusuf Bahri Efendi birlikte Fatih'in türbesine gidiyorlar. Neden Ahmed Tahir Efendi, o gün onlarla beraber değil, bunu bilmiyorum. Türbe'ye giriyorlar, yüz yaşını aşmış bir pîr-i fânî, Türbedar Ahmed Amiş Efendi'yi Kur'an okurken görüyorlar. Kemâl-i edeple okunan Kur'an'ı dinliyorlar. Okumasını tanımlayan Amiş Efendi buyuruyor ki: "Bu okumamdan hâsıl olan ecr-ü sevap ikinizindir. Aldım, kabul ettim." Böylelikle, törensiz bir şekilde intisapları gerçekleşiyor. Durumdan Ahmed Tahir Efendi haberdar ediliyor. Bir gün sonra Türbe'ye giden Ahmed Tahir Efendi de Amiş Efendi'yi Kur'an okurken görüyor. Hazret, okumasını tamamladıktan sonra buyuruyor ki: "Bu okumamdan hâsıl olan ecr-ü sevap senindir. Seni de aldım kabul ettim. Böylelikle, onun da intisabı gerçekleşiyor."¹¹

Hoca devamla:

"...Bu üç arkadaşın birbirini sevmesi, bu intisap hadisesinden sonra pekişmiştir. Artık onlar, pîrdaşlardır."

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı'dan yukarıda nakledilen bu intisap hadisesini, Süheyl Ünver ve Fethi Gemuhoğlu'dan da dinlemiştim. Şifahiliğin dışında, bu intisaba tasavvuf tarihçisi Nihat Azamat, bir ansiklopedi maddesinde yer vermiştir. Oradan aktaracak olursak: Maraşlı Ahmed Tahir Efendi, "pirdaşı olacağı medrese arkadaşları [Kırşehirli] Hüseyin Avni (Konukman) ve Yozgatlı Yusuf Bahri (Nefesli) Beylerle... müşşid arayışı içine girip bu amaçla İstanbul'daki tekke şeyhlerini ziyaret ede[r]ler, ancak aradıkları nitelikteki şeyhi bir türlü bulama[z]lar....Son olarak, adını duydu[klar]ı Hamzavî-Melâmî kutbu Seyyit Abdülkâdir Belhî'ye gittiklerinde Belhî, nasiplerinin Fatih Türbedarı'nda olduğunu söyleyerek, onları Ahmed Amiş Efendi'ye göndermiş, arkadaşlarından bir gün sonra Türbedar'ı ziyaret eden Ahmed Tahir Efendi'nin [de] tarikata intisabı bu ziyaret esnasında gerçekleşmiştir." [N. Azamat, "Maraşlı Ahmed Tahir Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, (Ankara, 2003), s. 38].

Abdülbaki Gölpınarlı'nın Amiş Efendi çevresinden Maraşlı Ahmed Tahir Efendi'ye ayrı bir muhabbeti vardı. Sohbetlerimizde en fazla ondan işittiklerini anlatırdı. Hoca'dan dilediğim şu menkubeleri anlatmak isterim:

"...Babanzâde Ahmed Naim Bey vefat edince, Maraşlı Ahmed Tahir Efendi'nin Babanzâde'nin gasil işlemlerini, teşhiz ve tekfinini tamamladıktan sonra, ayaklarını öptüğünü duydum. Bu hadise, dikkatimi çekmişti. Aradan bir zaman geçti. Tahkik mahiyetinde, Ahmed Tahir Efendi'ye işittiğimin doğru olup olmadığını sorunca, Hazret buyurdular ki: "Naim Bey vefat etmişti. Âlem-i manâda onun Hazret-i İbrahim'in sır kâtibi olduğu bildirildi. Dolayısıyla, gasil ameliyesine kendim talip oldum. Gasil işini tamamladıktan sonra, hürmeten ayaklarını öptüm."¹²

Gölpınarlı'nın Maraşlı Ahmed Tahir Efendi'ye olan ruhi bağlılığının somut bir ifadesi de gördüğü bir rüya ile pekişmesidir. 1960'ların ortalarında, Maçka'da Celâleddin Çelebi'nin evinde misafirken kalp krizi geçirir. O gece rüyasında Ahmed Tahir Efendi'yi görür. Gölpınarlı anlatmıştı:

"...Rüyamda dik bir yokuşu çıkmak üzereydim. Çıkarken zorlanıyordum. Yukarıda, yokuşun başında Ahmed Tahir Efendi'yi gördüm. Bana doğru elini uzattı, beni yukarıya çekti ve yanına aldı. Uyanınca bu rüyayı hayra yordum. Kendi kendime "ben kefeni yırttım" dedim."¹³

Muhtelif tarikat silkine mensup insanlar arasında dolaşması, Abdülbaki Gölpınarlı'ya ciddi bir şifahi kültür zenginliği kazandırmıştı. Bunlar kaydedilmediği için, Hoca'nın vefatıyla birlikte kayboldular.

¹² Abdülbaki Hoca anlatmıştı: "Ahmed Tahir Efendi uzun yıllar mücerret bir hayat sürmüştü. Bir zaman geldi, evlendiğini işittim. Tahir Efendi'ye sordum: "Efendim! Teehhül ettiğinizi duydum. Doğru mu?" Buyurdular ki: "Bâki Bey evlâdım. Teehhül eyledim. Lâkin bu evlilik denen şey, sinek ile balın münasebetine benziyor. Evlenince, insan kendini sinek misali, bal çanağının içerisinde buluyor. Ancak kolunuzu bacağınızı kaptırmış bir hâldesiniz. Kimildasan ayağınızı, bacağınızı kaybedeceksiniz. Yukarıya bakınca, bala hücum etmeye hazır sineklerin o hür hâlini görünce onlara imreniyorsunuz. Yukarıda bala batmaya hazır sinekler de bala batmışların hâline imreniyor. İşte hâl ü keyfiyet budur."

¹³ Abdülbaki Gölpınarlı, gördüğü bu rüyadan misafir kaldığı Celâleddin Çelebi'nin evinde, evin hanımını, kendisine "anne" diye hitap ettiği Fatma Güzide Çelebi'yi haberdar eder ve şunları söyler: "Korkma anne, korkma! Ben *Mesnevî* şerhinin altıncı cildini tamamlamadan bana bir şey olmaz." [E.G. Çelebi ile 20. VIII. 2012 günü Teşvikiye'deki sohbetimizden].

Ben de kendisiyle yaptığım sohbetleri kaydedemediğim için üzüntü duyarım. Sadece, bir sohbetimizde kendisinden dinlediklerimin kaybolmasına rıza göstermediğim için, hemen kaydetmiştim. Üstad Gölpınarlı, tasarrufa kâdir evliyanın siyasi gelişmeleri bildiklerini, fakat müdahil olmadıklarına ilişkin aşağıdaki iki hadiseden ilkinin, râvi zincirini zikretmeden anlatmış, ikincisinin ise şahidi bizzat kendisi olmuştur. Abdülbaki Gölpınarlı'yı dinliyoruz:

"...[Yorgancı] Nazif Efendi, sokakta bir gün bir köpek yavrusuna bakıyor ve köpek yavrusu bağırarak can veriyor. Nazif Efendi bundan teşe'üm ediyor [bu halini hayra yormuyor] ve adeta gözleri kapalı bir hâlde Amiş Efendi'ye gidiyor. Huzur'a girer girmez, Hazret onu "kâtil adam" diye karşılıyor. Daha sonra buyuruyorlar ki: "Senden kahhar ismi tecelli eder. Böyle bir tecelliyi kendinde duyarsan istiğfar et, dağa taş bak." Bu görüşmenin üzerinden bir hayli zaman geçiyor. Bir gün Nazif Efendi, Huzur'da otururken Aziz Sultan [Amiş Efendi]: "Sen Mahmud Şevket Paşa'nın evini biliyor musun?" buyuruyorlar. Nazif Efendi: "Biliyorum, ama şimdi ya Harbiye Nezareti'ndedir veyahüt Babîâlî'dedir." Hazret buyuruyor ki: "Babîâlî'ye git, Efendim emrediyor, artık zamanın bitti de. Nazif Efendi, hemen Babîâlî'ye gidiyor. Babîâlî'nin karşısında bir yerde duruyor ve bu sözleri söyleyip dönüyor. Ondan bir çeyrek saat sonra, Mahmud Şevket Paşa otomobili ile Harbiye Nezareti'ne gelirken, Çarşıkapı'da, Bâli Paşa yokuşunun tam karşısındaki dört yol ağzında, su-i kasta uğramış ve katledilmiştir."

Abdülbaki Gölpınarlı'dan kaydettiğim ikinci hadiseye gelince:

"...Son devir Melâmîlerinden Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'nin hastalığını haber alınca ziyaretine gitmiştim. Hasta odasına girince, Efendi'yi yere yüzükoyun yatar vaziyette buldum. Önünde kalın bir tahta parçası, onun ortasında bir cep saati büyüklüğünde balmumu, onun üzerine dikilmiş bir tavuk tüyü, onun da üzerinde yünden yapılmış bir şapka vardı. Ziyaretim boyunca hiç konuşmadılar. Yalnız, birkaç defa, tavuk tüyüne fiske attılar. Her vuruşta, üzerindeki şapka, tüyle birlikte sağa sola gidip geldi. Bir müddet sonra, izinlerini isteyip ayrıldım. Bu hadiseden üç gün sonra, şapka inkılabı oldu."¹⁴

¹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı ile İhsaniye'de 6.IV.1975 günkü sohbetimizden.

IV. Son Dönem Melâmîlerinde Kutbiyyet Çatışması: Nûr'ül Arabî-Belhî'ye Karşı

Abdülbaki Gölpınarlı'nın vefatından bugüne otuz yıl geride kaldı. Şarkiyatçılığın bu mütebahhir ve yorulmaz araştırmacısı, Türk tasavvuf tarihinin ünlü bilgini rahmetli Hoca'mız için epey zaman bir yazı yazamamanın sıkıntısını yaşadım. Yıllara açılan sohbetinden ziyadesiyle müstefit olmuş bir kimse olarak, Abdülbaki Gölpınarlı için ödenmesi gereken bir borcum vardı. Ancak bunca zamandır bir şeyler yazamamış olmanın da dişe dokunur bir sebebi olmalıydı.

Burada temel sorun, Abdülbaki Gölpınarlı'nın tasavvuf tarihine ilişkin yayınlarında ve sohbetlerinde ileri sürdüğü bazı tespit ve değerlendirmelerinin beni tedirgin etmesiydi. Metafizik alan, hususiyle kişiye özel oluşu ve sübjektifliği ile inananın önüne çetin bir imtihan getiriyordu. Metafiziğin rasyonalizasyonu ise bu ciddi imtihanı geçmenin bir yoluydu. Hâl bu iken, değil bir istasyonda peron değiştirmeler, bizatihi Hoca'nın istasyon değiştirmesini anlamakta zorluk çekiyordum. Abdülbaki Gölpınarlı Hoca, bir otorite idi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, bir devrin tasavvufi düşüncesinin harmanlanmasına hatta sonlanışına yakinen şahit olmuştu. Şu kadar ki Osmanlı monarşisinin bitişi ertesinde, tasarrufa kâdir "kalb-i selim" sahibi zevatın, bilhassa ehl-i melâmetin, emr-i azim gereği, sahneyi boşalttıklarını görmüştü. İlham-ı zâtiyyin bıraktığı boşluğu, "akl-ı selim"i tasavvuf ve tarikatlar adına kullananlar doldurmaktaydı. Abdülbaki Gölpınarlı kâmil ruhlara mülaki olduğu için, onlarla yaptığı sohbetleri hafızasına nakşetmişti. Dolayısıyla, onun "Bu iş bitti." demesi, elbette boşuna değildi ve yazdıkları, geleceğin tasavvuf tarihçileri için bir kaynaktı. Netekim, vefatının hemen ertesinde Abdülbaki Gölpınarlı için üç sahifelik bir yazı yayımlayan Enis Batur'a gıpta ettim. "Abdülbaki Bey'i tanımazdım." diyen Enis Batur'un yazısının başlığı, içeriğinden daha çarpıcı idi: "Belki de Güneş Tutulmak Üzeredir"¹⁵ Hoca'nın vefatıyla, "Güneş tutulmak üzeredir." tevcih, bir kör atış mıydı? İhtimal ki bu tevcih ile Batur, Cumhuriyetli yılların Türk tasavvuf tarihinin yazılamayacağını, Abdülbaki Gölpınarlı gibi tasavvuf tarihçisinin bir daha yetişemeyeceğini mi ihsas ettiriyordu?

¹⁵ Tan, sayı 6, (1982), s. 19-21.

Hoca için birkaç kez yazmaya niyet etmedim, değil. Fakat arkasını getiremedim. Bir tasavvuf tarihçisi olarak Abdülbaki Gölpinarlı'nın tutarlı portresinin ortaya çıkmasına mâni olan tespit ve değerlendirmelerinde, mesela Yunus Emre'ye ilişkin çalışmalarında ya da melâmet konusunda olduğu gibi, zaman içerisinde yazdıklarında oynama ve kaymaların görülmesiydi.¹⁶ Hoca, mütelevvindi. Hikmet İlaydın'ı zikredecek olursak:

"...Gölpinarlı Hoca, bir 'maneviyat yolcusu' olarak da yaşamının uzunca bir bölümünde zikzaklar yapmaktan kurtulamamıştı. Mevlevilik gibi, Bektaşilik gibi apayrı tarikatların dervişi olmuş, sonraları Melâmîliğe ilgi duymuştu....Dört, beş ay önce, ömrünün 82. yılında, şimdiki huzuruna, ancak bu çelişkileri yaşamak suretiyle erdiğini söylemiş ve hamdetmişti."¹⁷

1931'de çıkan şah eseri, *Melâmîlik ve Melâmîler*'in en ciddi eleştirmeni de bizatihi kendisi olmuştu. Kitabını ikinci baskı için hazırlarken, yapacağı tashih ve ilaveler yanında, III. Devre Melâmîleri'ni eserinden çıkartacaktı. Murat Bardakçı'nın da kaydettiğine göre "Verdiği bilgilerc diğer araştırmacılar tarafından hiçbir yeni bilgi[nin] eklenmedi[ği] *Melâmîlik ve Melâmîler*'de "Nûriye Melâmîleri'nden bahseden bölüm tamamen değiştirilmeliydi."¹⁸ Aslında, Abdülbaki Gölpinarlı'nın kitabını kaleme aldığı günlerde bile içi huzursuzdu. Bu huzursuzluk epey bir zaman sürdü. Ortada, üstü örtük bir Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî - Seyyit Abdülkâdir Belhî çatışması vardı. Gölpinarlı'yı zikredecek olursak:

¹⁶ Onun yıllara açılan Yunus Emre yayınlarına bakılacak olursa cenab-ı Yunus'un Bektaşî, hümanist ve Mevlevî olduğu görülmektedir. 1971 yılı Eylül ayında, İstanbul'da yapılan Yunus Emre sempozyumunun ardından bir değerlendirme yazısı kaleme alan Abdülbaki Gölpinarlı'nın şu değerlendirmesi için ne diyeceğiz? Onun sözleriyle: "Seminerde bir garip ses de duyuldu....[!]nsan sevgisini, İslâmî görüşü şiiriyle ören, "gönüller yapmaya" geldiğini söyleyen gönül eri Yunus'u, bu ses bir ihtilâlcı yaptı ve esefle söyleyelim ki: Astı" [A. Gölpinarlı, "Yunus Emre Semineri", *YE.*, sayı 12, (1971), s. 4].

¹⁷ H. İlaydın, "Abdülbaki Gölpinarlı Hoca", *Gösteri*, (Ekim, 1982), s. 22. Ömer Faruk Akün'ün kaydettiğine göre Abdülbaki Gölpinarlı, "küçük yaşlarından itibaren çeşitli tarikatlara girmişse de fazla sebat göstermeden bunlardan ayrılmıştır." ["Abdülbaki Gölpinarlı", *TDV.İA.*, XIV, (İstanbul, 1996), s. 146]. Gerçekten de Abdülbaki Gölpinarlı'nın tasavvuf vadisinde mürşit arayışları, sıkıntılı geçmişti. Yaşadığı çileleri aşağıdaki beyitte dile getirdiği görülüyor:

"Çok hey'ete girdim, geledi bezm-i cihane
Bin surete koydu beni evzâ-i zamâne"

[M.K. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul, 1969), s. 155].

¹⁸ M. Bardakçı, "Melâmîlik. Melâmîler ve Abdülbaki Gölpinarlı", A. Gölpinarlı, *yage*. (1992), s. I, II.

"...Muhammed Nûr, ...İstanbul seyyahatinde Seyyit Abdülkâdir Efendi'yide ziyaret etmiş ve Şeyh Murad Tekkesi'nde müteaddid geceler misafir olmuştur.... Abdülkâdir Efendi, Muhammed Nûr'u alelâde, şayân-ı hürmet bir misafir gibi kabul etmiş ve Hamzavîlik ananesine tamamiyle sadık kalarak melâmetin esaslarını tahrif eden bu yeni pîre biat etmemiş, bu suretle Hamzavîliğin istiklâl ve devamını temine muvaffak olmuştur. Hülâsa, kendisine bir çok zevâtı biat ettiren ve daima galip gelen Muhammed Nûr, yalnız Hamzavîlik ananesine ve Hamzavî mümessiline karşı mağlup olmuştur."¹⁹

Gölpınarlı, Nûr'ül Arabî ile Abdülkâdir Belhî'nin buluşmaları konusunda, kaynak vermeden aşağıdaki bilgiyi aktarmıştır:

"...[Seyyit Nûr'ül Arabî,] Seyyit Abdülkâdir Belhî'yi ziyaret etmiş, "bize kutupluk verildi; sizde de böyle bir dava varmış; siz kutupsanız biz size uyalım; biz kutupsak siz bize tâbii olun" demiş. Abdülkâdir Belhî de "biz öyle şeyler bilmeyiz; hepimiz tâbiiz" cevabını verip kendisini sükuta mecbur etmiştir."²⁰

Gölpınarlı'nın kafa karmaşası, hem tezini yazarken hem de tezinin kitaplaşmasından sonra da sürdü. Fuad Köprülü ekolüne bağlılığı, bu hocasından aldığı ultra amprisizime dayalı yöntem ve Rankevârî tarih anlayışını subjektif alana taşıırken, belge esaslı amprisizim, şifahi kültür karşısında mevcut ikilemin bir ayağı olmuştur.²¹ Ancak kitabını yazarken Köprülü tesiri ağır bastı. Somut, yazılı belge ve bilgileri kulanırken III. Devre Melâmîliği'nin yazılı kültür ile ciddi bir şekilde yol aldığını gördü. Bunları yok sayamadı. II. Devre Melâmîliği'nde ise bilhassa son devre ait yazılı ya da kayda geçmiş zengin bir bilgi birikimi yoktu. Havada çarpışan fikir ve hatıralar yanında, sadece uygulama ve şifahi kültürün ürünleri vardı. Esasen, melâmet olgusunda bilinmekliğe ve teşhire yer olmadığı için, Abdülbaki Gölpınarlı'ya da yazacak pek bir şey kalmıyordu. Sadece, Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'nin son devir Hamzavîliği'ne dair anlattıklarının onun kafasında bir çeliş-

¹⁹ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1931), s. 239.

²⁰ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1969/A), s. 269.

²¹ "Köprülü'nün isminin her geçişinde, ona ver yansın ederken, sözünü daima "ama hakkını yemeyelim. Bize sadece bir şey öğretti, ama çok mühim bir şey: Metod. Köprülüâde'ye kadar ne metodolojiden haberimiz vardı, ne sistemden. Hepimize o öğretti bunları" diye bağlayacaktır." [M. Bardakçı, *yage.*, (1995), s. IX].

ki yumağı yarattığını söyleyebiliriz. Hâlbuki, Fuad Köprülü'den aldığı yöntem-bilim anlayışının aydınlığında, Seyyit Nûr'ül Arabî'nin muktesebatının zengin olduğu görülüyordu. Arabî, bilhassa teslik tarzını bir "norm"a bağlamış, bunları kayda geçmişti. Ayrıca, kendisine bağlananlar arasında, oğlu Şerif Efendi'nin yazdıkları yanında, bilhassa Haririzade Kemâleddin Bey ile Bursalı Mehmed Tahir Bey'in Nûr'ül Arabî'yi ve III. Devre Melâmîleri'ni anlatan yayınları ile şifahilik sorununu aşmışlar, Abdülbaki Gölpınarlı'nın da dikkatini üzerlerinde toplamışlardı. Kitap yayımlandıktan sonra, Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'den gelen itirazlar yanında, hususiyle son devir Melâmî ricâ-linden ve Amiş Efendi bağlılarının Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'a ilişkin düşünceleri, onu uzun yıllar sürececek bir ikirciliğin içine çekecektir. *Melâmîlik ve Melâmîler*'in ikinci baskısına açılan yolun bu kadar uzamış olması, bu yüzden olsa gerektir.

Melâmîlik ve Melâmîler'in yayımlanması Abdülbaki Gölpınarlı'ya, münevver muhitinden öte, tasavvufa ilgi duyanlar ve bilhassa Melâmîler arasında, belki hiç beklemediği bir şöhreti peşi sıra getirmiş, ismi Şarkiyat araştırmacıları içinde duyulmaya başlamıştı. Henüz otuz yaşını tamamlamıştı. Bu genç adam, 1930'ların başı itibarıyla, bu mühim yayını ile bir melâmet rüzgârının esmesine sebep olmuştu. Abdülbaki Gölpınarlı'nın dost halkası genişliyordu. Kendisini, "Yaz İkîndileri" denilen bir grubun içinde buldu. Mithat Sertoğlu'nun kaydettiğine göre, İstanbul Bayezit'te, Devlet Kütüphanesinin karşısındaki çınar ağacının altındaki kahveye gelen "o devir İstanbul'un edip ve lebibleri" arasında, Yahya Kemâl Beyatlı, Ahmed Hamdi Tanpınar, Mükremî Halil Yınanç, Ahmed Kâmil Akdik, Rıfkı Melûl Meriç, Ali Nihat Tarlan ve Sabri Esad Siyavuşgil vardı. Onlar, "Tarih, şiir ve edebiyat sohbetlerinde bulunurlardı."²² Abdülbaki Gölpınarlı bu yaran grubu içinde, "divan tarzının en son kudretli şiirlerini veren Yahya Kemâl"²³ ile bir araya geldi. Yahya Kemâl Bey'in, II. Devre Melâmîlerinden bazı isimleri eski şiirin rüzgârlarına teslim etmesi, Abdülbaki Gölpınarlı'nın kitabının yarattığı tesirle olmuştur. Sohbetlerinde, 1930'lar itibarıyla, Gölpınarlı, melâmet olgusunun bittiğini, bir irfan ve gönül işi olarak çizgiden çizgisizliğe geçtiğini anlatmış olmalı ki Yahya Kemâl Bey

²² M. Sertoğlu, *İstanbul Sohbetleri*, (İstanbul, 1992), s. 57.

²³ A. Gölpınarlı, *XX. Yüzyıl Divan Şiiri*, (İstanbul, 1955), s. 9.

de, melâmet uzmanından elde ettiği bu kitabî ve şifahî bilgilerle, şu özlü beyti yazmıştı:

*"Tecelligâh iken binlerce rinde
Melâmet söndü, Şark'ın her yerinde"*²⁴

Yahya Kemâl Beyatlı'nın bu arada yazdığı meşhur bir beyit, aralarındaki yakınlaşmayı tescil etmekteydi:

*"Bâki Pınarlı, Rıfka Melûl, bir de bendeniz
Bizler, ikinci devre Melâmîlerindeniz"*²⁵

Melâmîlik ve Melâmîler'in yayımlanması Hoca için üzerinde bir ömür boyu çalışacağı Şarkiyatçılık alanında iyi bir başlangıç olmasına rağmen, iç huzursuzluğunu dindirmemişti. 1933 Eylül'ünde Konya Lisesi edebiyat hocalığına tayin olan Abdülbaki Gölpinarlı'nın talebelerinden Hikmet İlaydın'ın kaydettiğine göre, Hoca:

"... 'Bu mevzu kapanmıştır. Bir daha ele alınmasına lüzum kalmamıştır.' diyebiliyordu."²⁶

Zaman akarken, Hoca'nın da bu mevzudan uzaklaşmadığı, tam aksine sohbetlerinde ve yazılarına gözlemlenen istirdat kabilinden yaptığı tespitlerinde ilgisini canlı tuttuğu görülmüyordu. Bu bağlam içerisinde, Abdülbaki Gölpinarlı ile yaptığım sohbetlerden birinde "Muhammed Nûr'un seyyidliği sahte şecereye dayanmaktadır." dediğini hatırlıyorum.²⁷ Kendisi de esasen bu bağlamda daha önceleri şunları yazmıştı:

"...Muhammed Nûr seyyiddir....Ancak,...[onun] soy zincirinde gösterilen...yalnızca oniki kişinin bulunmasına imkân yoktur....Herhalde, bu soy zincirini tespit edenler, bazı yanlışlıklar yapmışlardır."²⁸

²⁴ Y.K. Beyatlı, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, (İstanbul, 1974), s. 126.

²⁵ M. Bardakçı, *yage.*, (1992), s. III. Araları bozulunca Yahya Kemâl Bey, bu beyitte bir tâdilata gitmiş, Bâki Pınarlı'yı çıkartarak, yerine Yenikapı Mevlevihanesi'nin son post-nişini Abdülbaki Baykara'yı, Bâki Efendi olarak bu beyte taşımıştır.

"Bâki Efendi, Rıfka Melûl, bir de bendeniz
Bizler, ikinci devre Melâmîlerindeniz"
[Y.K. Beyatlı, *Bitmemiş Şiirler*, (İstanbul, 1976), s. 55].

²⁶ H. İlaydın, *yage.*, s. 22.

²⁷ Bu hususta cf. A. Gölpinarlı, *yage.*, (1969 / A), s. 268. Abdülbaki Gölpinarlı'nın, "Nûr'ül Arabî'ye ait şecerenin yanlış olduğunu, arada eksiklikler bulunduğunu söyle[diğini]" M. Bardakçı da kaydetmektedir [*yage.*, (1992), s. IV].

²⁸ A. Gölpinarlı, *Abdülbaki Gölpinarlı*, (İstanbul, 1969 / A), s. 268.

Ayrıca, 1980'lere doğru kendisinden şunları da duymuştum:

"...*Melâmîlik ve Melâmîler*'i yeni baştan yazacağım. Kitaptan, Üçüncü Devre *Melâmîleri*'ni çıkartacağım. Bu benim en son eserim olacak. Ondan sonra gideceğim."

Bu bağlamda, Ali Alparslan'ın yazdıklarını zikredecek olursak:

"...Kendisi bu eserinin bazı eksikleri olduğunu ve uygun zamanda bu eksikliği tamamlayacağını söylledi. Maalesef, buna ömrü yetmedi."²⁹

Murat Bardakçı'nın da kaydettiğine göre, Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*'de:

"...Nûr'ül Arabî'ye gerektiğinden fazla önem ve yer vermişti ve ayıklanması gerekirdi. Ayrıca, son devir *Melâmîleri*'nin bazıları, özellikle de Fatih Türbedarı Ahmed Amiş Efendi'yle ilgili bahsin ilâve edilmesi lâzımdı."³⁰

Vefatıyla bu düşüncesi gerçekleşemedi. M. Bardakçı'nın bir diğer müşahadesini de zikredecek olursak: "[*Melâmîlik ve Melâmîler*'i] yeniden bastırıldığında hemen öleceğine dair kuvvetli inancı" kitabın yayımlanmamasında etken olmuştur.³¹

Abdülbaki Gölpınarlı, söz konusu kitabında neden Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'ye esaslı bir yer verdiği hâlde, daha sonra ona ve III. Devre *Melâmîleri*'ne karşı olumsuz bir tavrın içerisine çekildi? Görebildiğim kadarıyla, ortada var olan gerilim yapaydı. Gerilim, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yukarıda zikrettiğimiz, iki seyyid arasındaki kutbiyet davasını dile getiren beyanı ile gün ışına çekildi ve yakın dönem tasavvuf tarihi ile meşgul olanlarla, melâmet neşesini tahsil edenlerin kafalarını karıştırdı. Nuriye Melâmîliği gözden düşüyor, 1930'larda esmeye başlayan melâmet rüzgârı artık yön değiştiriyordu.

V. Bir Tartışmanın Perde Arkası ve Amiş Efendi Gerçeği

Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Melâmîlik ve Melâmîler*'in yayımlanmasından sonraki neşriyatında ortaya koyduğu iki mutasavvıf arasındaki kutbiyet davasına ilişkin görüşleri, yukarıda da ifade edildiği gibi, tasavvuf tarihçileri ve son devir Melâmîliğine ilgi duyanlar arasında, bir kafa karmaşası, nihayet bir ayrışma yarattı. İddia sahibi sahasında

²⁹ A. Alparslan, *yage.*, (1996), s. 12.

³⁰ M. Bardakçı, *yage.*, s. II - III.

³¹ *Age.*, s. II.

otorite, bir tasavvuf bilgini olan Abdülbaki Gölpınarlı idi. Dolayısıyla, bu bağlam içerisinde kalarak, onun "kutb"dan neyi kasdettiğine bakmak gerekiyor. Gölpınarlı'nın sözleriyle "kutb":

"...Velâyetle ileri gelmiş kâmillere denir....Hakk'ın, âlemde bir "halife'si vardır. Âlemin kalbi olan bu zât, "kutb'ul aktab'dır.... Feyz ondan taksim edildiği için "Ebu-al Kasım'dır. Ahadiyet'ül ayn makamı ancak onundur. "Hakikat-ı Muhammediye'ye mazhardır. [Hz.] Muhammed'den evvelki Peygamberler'in hepsi, o hakikatten feyz aldıkları gibi, [Hz.] Muhammed'den sonra da Veli'den Veli'ye intikâl eden o sırdır....Şu hâlde, [Hz.] Muhammed ölmüyor, Don değiştiriyor. Yalnız bu "tenasuh' değildir. Sırrın intikali cihetiyle bir "Ayniyet'tir. Kutb vefat edince o sırta mukarreplerinden biri mazhar olur."³²

Gölpınarlı'nın yazdıklarına bakılacak olursa, bizatihi kendisini 1930'lara doğru ve hemen ertesinde teslim almış olan iki veli arasındaki kutbiyet davasının esaslı bir neticeye bağlandığı görülüyor. Bütün işaretler, Seyyit Abdülkâdir Belhî'nin kutupluğu yönünde iken, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî de Melâmîlik dünyasındaki yerini kaybediyor, netice itibarıyla, *Melâmîlik ve Melâmîler*'de Nûr'ül Arabî'ye ilişkin getirdiği tarihî-tasavvufi çözümlemelerin hiçbir anlamı kalmıyordu.

1933'de çıkan kitabı *Kaygusuz Vizeli Alâeddin*'de, Abdülbaki Gölpınarlı, Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi'den "son Hamzavî mümessili" olarak bahsediyor.³³ Ancak onun Belhî Efendi'ye tamamıyla yönelmesi kitabının çıkışından sonradır, ona olan tereddütsüz bağlılığını yazılarına taşıması ise 1950'li yıllarla birliktedir. 1953 yılında yayımlanan *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik* kitabında şunları yazmıştı:

"...Mevlevilerin çoğu, Hamzaviyye kutbu Seyyit Abdülkâdir Belhî'yi (Ö. 1923) kutup tanırlardı."³⁴

³² A. Gölpınarlı, *Kaygusuz Vizeli Alâeddin*, (İstanbul, 1933), s. 166-167. Bu tarihten yıllar sonra kaleme aldığı bir ansiklopedi maddesinde "kutb"u şu şekilde tanımlar: "Tasavvuf-ta manevi derecelerin en yücesi....Kutb, Allah'ın en büyük sırrı ihsan ettiği kişidir. Hz. Muhammed'den sonra veli'den veli'ye geçen yine o sırdır" [A. Gölpınarlı], "Kutb", TA., cilt 22, (Ankara, 1975), s. 389.

³³ *Age.*, (1933), s. 6.

³⁴ (İstanbul, 1953), s. 410. "Son zamanların en ünlü ve en gerçek sūfisi olan ve Mevlevilerin çoğu tarafından da mürşid tanınan ve kendisine ittiba edilen Seyyit Abdülkâdir Belhî" [A. Gölpınarlı, *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, II, (Ankara, 1971), s. 359].

Gölpınarlı, sözlerini sürdürüyor:

"...Seyyit Abdülkâdir Belhî, Hamzaviler gibi bir çok Mevleviler tarafından kutup tanınmıştı....bir çok Mevleviler bu zâta teslim olmuşlar, onu kutup tanımışlar, bu suretle de neşesini benimsemişlerdi."³⁵

1955 yılında, hazırladığı bir divan şiiri antolojisine yazdığı giriş yazısında Abdülbaki Gölpınarlı, Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi üzerine var olan kanaatini pekiştiren esaslı bir tespiti yazıya dökmüştür:

"...[Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi,] son zamanın en mühim ve tek tasavvuf mümessilidir."³⁶

Aynı bağlam içerisinde Gölpınarlı şunları yazmıştı:

"...Yedi tasavvufi manzum eseri ve divanı bulunan son zamanın en ünlü sūfisi Seyyit Abdülkâdir Belhî."³⁷

Bu tarihten sonra kaleme aldığı yazılarında, her ne vesile ile olursa olsun, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi için yaptığı değerlendirme yukarıdaki tespit yönünde olmuş, kanaatinde bir oynama görülmemiştir. Onun sözlerini zikredecek olursak:

"...Melâmî Hamzavî kutbu"; "Son zamanın kudretli sūfilerinden Abdülkâdir-i Belhî."³⁸

Devamla,

"...Hamzavî Melâmî kutbu olduğu halde, Eyüb Nişancı'sındaki Şeyh Murad-i Buhârî Dar'ül Mesnevisi'sinde Nakşi şeyhi suretinde görünen Seyyit Abdülkâdir Belhî."³⁹

Abdülbaki Gölpınarlı'nın yaptığı bu değerlendirmeler, hiç şüphe yok ki Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi'nin bazı tasavvuf tarihçileri ile melâmet olgusuyla ilgilenenler için kutup olarak bilinmesinde etkili olmuştur. Buna mukabil, ihtimal ki Abdülbaki Gölpınarlı'dan bağım-

³⁵ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1953), s. 309. Gölpınarlı aynı bağlamda şunları yazmıştı: "Seyyit Abdülkâdir (Ö. 1923), Hamzavî kutbu Seyyit Bekr'ür Reşad'a (Ö. 1875) intisap etmiş ve onun ölümünden sonra Hamzavilerle bir çok Mevleviler, hatta diğer tarikat erbabı tarafından kutup tanınmıştı." *Age.*, (1953), s. 401, dn. 19].

³⁶ *Yage.*, (1955), s. 13.

³⁷ A. Gölpınarlı, "Dünü Bilmeyen, Yaşayan Bir Ölüdür Ancak", *Milliyet*, (19.IX. 1975).

³⁸ *Yage.*, (1969 / A), s. 158; *op.cit.* (1969), s. 102.

³⁹ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1953), s. 188. Ayrıca, s. 201, dn. 24.

sız düşünenler ve aynı vurguyu yapanlar da vardı. Mesela, halifele-
rinden Osman Kemâli Efendi'ye göre Seyyit Abdülkâdir Belhî,

"...Mazhar-ı ekmel-i Muhammedî, sahib-i füyuzât-ı Rabbani
ve nefha-i Rahmani[dir]....Sahib-i zaman [ve] imam-ı
zamane[dir]."⁴⁰

Baha Doğramacı da "Hamzavilerin pîri Seyyit Abdülkâdir Belhî
Efendi'yi kutup olarak tanımıştır." Devamla,

"...Son devrin Şarkan ve Garben tanınan en büyük muhakkiki
ve melâmet kutbu idi."⁴¹

M. Okurkan'ı zikredelim:

"...Hamzavi Melâmî kutbu."⁴²

Nihat Azamat da Seyyit Abdülkâdir Belhî'nin "Hamzavî kutbu olarak
tanındı[ğın]" kaydederken,⁴³ bağımsız düşünenlere bir diğer örnek-
tir.

Öte yandan, Murat Bardakçı'nın, Abdülbaki Gölpınarlı'nın ayak izle-
rini sürdürdüğü görülüyor: "Son Melâmî kutbu."⁴⁴

Rahmetli Ahmed Yüksel Özemre'nin tevcihi de aynıdır:

"...İstanbul'un kutbu olarak tanınan, Eyüb Nişancası'ndaki
Şeyh Murat Buhârî Dergâhı'nın şeyhi ve Hazret-i Peygamber'in
32. göbekten torunu olan Seyyit Abdülkâdir Belhî."⁴⁵

Bu tespitlerin içinde ve üzerinde, tasavvuf tarihçisi Nihat Azamat'ın
yazdıkları dikkate değer bir öneme haizdir. Azamat, Gölpınarlı'nın,
Belhî Efendi'nin Nûr'ül Arabî'ye intisabını sağlayarak, Hamzavî

⁴⁰ B. Doğramacı, "Önsöz", B. Doğramacı (yay.), *Kemâli Divanından Aşk Sızıntıları*, (İstanbul, 1977), s. 21; 30; 155. Belhî Efendi'nin vefatına düşürdüğü tarihte Osman Kemâli Efen-
di şöyle diyordu:

"Belhî'de Kunduz ilinde doğdu ol mâh-ı cemâl
Arz-ı İstanbul'da erdi aslına sahib-zaman'
[age. s. 172].

⁴¹ B. Doğramacı, *age.*, s. 6; 28; 41.

⁴² M. Okurkan, *yage.*, s. 9; 11; 12.

⁴³ N. Azamat, "Abdülkâdir Belhî", *TDV. İA.*, (İstanbul, 1988), s. 232.

⁴⁴ *Yage.*, (1995), s. XII.

⁴⁵ A.Y. Özemre, *Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı*, (İstanbul, 1996), s. 67. Bir başka yerde de
şunları yazmıştı: Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi, "zamanın Melâmî kutbu[dur]" [A.Y.
Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, (İstanbul, 2004), s. 29].

Melâmilerini kendisine bağlamak olduğu iddiasını tutarlı bulmamaktadır. Zira 1870'ler itibarıyla,

"...Hamzavi Melâmiliği'nin kutbiyet makamında Bekir Reşad Efendi bulunduğuna göre, bu rivayet ve ona dayanan görüş doğru değildir."⁴⁶

Şimdi, Abdülbaki Gölpinarlı'nın Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'ye bakışını değerlendirelim: *Melâmîlik ve Melâmîler*'de kaydettiğine göre,

"...Kutp ve gavs olarak kabul edilen Seyyit Muhammed Nûr'un terceme-i hâli, maddi ve manevi hayatı tamamıyla mazbuttur."⁴⁷

Bu noktadan hareketle Abdülbaki Gölpinarlı, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'nin terceme-i hâlini kaleme alırken, Arabî'nin kendi eseri olan *Menba'un Nûr* başlıklı Türkçe risalesini esas ittihaz etmiştir.⁴⁸ *Melâmîlik ve Melâmîler*'den aktaracak olursak

"...Seyyit Muhammed Nûr, Tikveş'te kendisine kutbiyet makamının verildiğini tebşir ve izhar etmiştir (Cemazilâhır, 27, [1287 (1870)]; Salı; saat 10 alaturka."⁴⁹

Daha sonraki zamanlarda Abdülbaki Gölpinarlı, "son Melâmiliğin kurucusu olan Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî[nin]"⁵⁰ kutbiyetini kabul etmemektedir. Oysa Yusuf Ziya İnan'ın bakış açısına göre, Seyyit Nûr'ül Arabî, "veli ve kutup olarak" doğmuştur.⁵¹ İnan devamla,

"...Seyyit, Tikveş'te bulunduğu günlerde...24 Eylül 1870 tarihinde, kendisine kutbiyet makamı verilmiş ve o gün gavsiyeti tebliğ ve ilân edilmiştir."⁵²

Şimdi de Muhammed Nûr'ül Arabî'nin kutbiyetini kabul edenlerin görüşlerine yer verelim:

İlk isim, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'nin halifelerinden Haririzâde Kemâleddin Efendi'nin görüşlerini aktaralım:

⁴⁶ N. Azamat, "Muhammed Nûr'ül Arabî", TDV İA., XXX, (İstanbul, 2005), s. 561.

⁴⁷ A. Gölpinarlı, *yage.*, (1931), s. 231.

⁴⁸ *Age.*, s. 233.

⁴⁹ *Age.*, s. 239.

⁵⁰ A. Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, (İstanbul, 1961), s. 221.

⁵¹ Y.Z. İnan, *Melâmet*, I, (İstanbul, 2000), s. 249.

⁵² *Age.*, s. 259. Y.Z. İnan'ın kaydettiği bu bilgi, atıf yapılmadan, A. Gölpinarlı, *yage.*, (1931), s. 239'dan alınmıştır.

"...Melâmîyyenin üçüncüsü, müceddiyye-i Nakşibendiyye şubesidir. Bu şube, benim şeyhim ve mürşidim olan Mısırlı, vâkıf-ı sırr-ı sebb'ül mesani es-seyyid'üş şeyh Muhammed Nûr'ül Arabî'yül-bedri el-Hüseyniye'ye mensubdur.... Memleketimizde şây'i ve meşhur olan nâmı "Arab Hoca Efendi'dir.... Hanefiy'ül mezheptir."⁵³

Melâmîlik risalesi yazarı, tasavvuf tarihçisi Sadık Vıcdanî'nin bu bağlamda yazdıklarını aktaracak olursak,

"...Kendisiyle görüşen erbâb-ı dânişteki kanaat[den],... müşairileyhin [Arabî'nin] ulum-u âliyyede ve...maarif-i Rabbaniyyede rifat-ı menazil ve makamaat sahibi olduğu anlaşılıyor."⁵⁴

İkinci isim, gene Nûr'ül Arabî'nin halifelerinden Hacı Maksut Efendi oluyor. Nûr'ül Arabî'nin vefatına düşürdüğü tarihten aktaracağımız mısralarda Hacı Maksut Efendi şöyle sesleniyordu:

"*Kutb'ül aktâb ol Melâmî pirinin ummanını
Nûr idi, vasf-ı Muhammed kıldı ıtlak şanını*"⁵⁵

III. Devre Melâmîlerinden Hüseyin Şemsi [Ergüneş] Efendi de Nûr'ül Arabî'ye olan bağlılığını divanındaki dizelere taşımıştır:

"*Biz Melâmî meslegiz, sultanımız Nûr'dur bizim*"⁵⁶

Arabî'nin ihvanından Ömer b. Ali'yi zikrelelim:

"...Tahkik âlimlerinin sultanı, tedkik ehlinin delili Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî Hazretleri."⁵⁷

Mahmud Sâdeddin Bilginer'in görüşünü de aktaralım:

"...Aslen Mısırlı olduğu için "Arab Hoca Efendi", bazen de Hazret-i Ali'nin Nokta risalesini şerh ettiği için "Noktacı

⁵³ Zikreden: Sadık Vıcdanî, *yage*, s. 87-88. Tasavvuf tarihçisi M. Kara'ya göre Nûr'ül Arabî, "Son yüzyılın en tesirli mutasavvıflarından biri[dir]." ["Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar", *TCTA*, IV, (İstanbul, 19859, s. 989].

⁵⁴ *Age*, s. 94.

⁵⁵ *Hulusi Divanı*'dan: M.S. Bilginer, *Allah ve İnsan*, (İstanbul, 1972), s. 189.

⁵⁶ H.Ş. Ergüneş, *Şemsi Divanı*, (Ankara, 1974), s. 80. Divan'ında, bir başka yerde, Nûr'ül Arabî için şu beyti yazmıştır:

"*Mecma-i beynehuma, Hazret-i Şeyh-i Ekber
Hace Nûr'ül Arabî, fadlıhūma bihemta*"
[*age*, s. 10].

⁵⁷ "Önsöz", M.S. Tayşi (yay.), Muhammed Nûr'ül Arabî, *Neseфі Akâidi Şerhi*, (İstanbul, 1993), s. 9].

Hoca' namıyla ün salmış bu büyük zât, zamanının kutbu addolunmuştur.... Bu zât hakkında, Fatih Türbedârî Amîş Efendi ile Harîrîzâde Şeyh Kemâleddin Efendi de şahadette bulunmuşlar ve ilmî kudretini tashih etmişlerdir."⁵⁸

Ş. Koca, *Melâmî-Bektaşî Metaforunda İrşâd Paradigması: Mûrg-i Dil* adlı kitap çalışmasında Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'nin *Niyazi Mısırî Divanı Şerhî*'nden müteaddid alıntılarda bulunmuştur. Onun tevcihi-ne göre,

"...Son dönem Melâmî kutuplarından Muhammed Nûr'ül Arabî Hz.leri"⁵⁹

Ne var ki Abdûlbaki Gölpinarlı, 1950'lerle birlikte, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'yi kutup ve tesis ettiği Nûriye Melâmîliğini de bir tarikat olarak kabul etmemeye başladı.⁶⁰ "Nakşibendiyye'den bir melâmet yolu kuran, sâliklerine "Melâmîyye-i Nûriyye" denen bu yolun pîri sayılan...Muhammed Nûr'ül Arabî'[yi]"⁶¹ kutup olarak kabullenmedi. Melâmet konusu, Gölpinarlı'nın diğer çalışmalarıyla birlikte yol alıyor, ulaştığı her yeni bilgi ve belgeyi kaydediyordu. Araştırmaları sonucu bulduğu fakat yayımlanmasına vefatının mâni olduğu bilgilere göre, Muhammed Nûr'ül Arabî ile Abdûlkâdir Belhî Efendiler arasında ciddi yöntem ve uygulama farkları vardı. Abdûlbaki Gölpinarlı'yı dinliyoruz:

"...Bir çok risaleleri bulunan bu zât [Nûr'ül Arabî], melâmet'i neş'e, zevk ve hâl olarak değil, telkân yoluyla yürütmeyi şiar edinmiş[ti]....Hem risalelerinde, hem ahvâlinde, daima davâ

⁵⁸ M.S. Bilginer, *yage.*, s. 137-138. M.S. Bilginer'den aktarmaya devam edelim: "Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî Hazretleri üçüncü devre Melâmî pîridir ve son yüzyılın kutup ve gavsı olarak kabul edilmiştir." [M.S. Bilginer, "Divan Sahibinin Hayatı ve Önemli Eserleri", Seyyit Muhammed Nûr, *Edebi Tasavvufî Mısırî Niyazi Divanı Şerhî*, (İstanbul, 1976), s. 10. Ayrıca, s. 15]. Devamla "III. Devre Melâmî pîri, Seyyit Muhammed Arabî Hazretleri" [M.S. Bilginer, "Önsöz", Seyyit Muhammed Nûr, *Varidat Şerhî*, (İstanbul, 1979), s. 7. Ayrıca, s. 11; 96, dn. 1]. "Son devrin Melâmî pîri, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî" [B.N. Evliyazâde, "Mahmud Sadeddin Bilginer", M.S. Bilginer (Hzl.), *Muhiddin-i Arabî, Ahâdiyet Risalesi*, (İstanbul, 1983), s. 79]. "III. Devre Melâmîlik pîri, Şeyh Muhammed Nûr'ül Arabî" [M. Aşkar, *Niyazi-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara, 1988), s. 163].

⁵⁹ (İstanbul, 1999), s. 192, dn. 69A.

⁶⁰ Cf. A. Gölpinarlı, *yage.*, (1969 / A), s. 269.

⁶¹ A. Gölpinarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, (İstanbul, 1966), s. 42-43.

eseri görülen bu zâtın neş'esiyle "il buğday, biz saman; il yah-
şi, biz yaman' diyen Seyyit Abdülkâdir-i Belhî'nin neş'esi ara-
sındaki fark apaçık meydandadır."⁶²

Öte yandan, Abdülbaki Gölpinarlı, yetişip görüştüğü son devir
Nûriye Melâmîlerinden edindiği intibadan hareketle, söz konusu
neş'e farkının daha da belirginleştiğini, onlarda melâmet kokusu-
nun bulunmadığı kanaatine ulaşmıştı. Şu kadar ki "son Melâmîlere...
Melâmî demenin imkânı yoktur."⁶³ Abdülbaki Gölpinarlı devamla:

"...Muhammed Nûr'ül Arabî'nin kurduğu Melâmîyye-i
Nûriye, yahut Üçüncü Devre Melâmîliği, Bayramî Melâmîleri
(Hamzaviler) tarafından kabul edilmemiş ve bunlar,
"Mütelâmîyye', yâni Melâmîleşenler diye adlandırılmıştır."⁶⁴

Abdülbaki Gölpinarlı, yaptığı bu tespitinde pek de haksız sayılmaz.
Ahmed Amiş Efendi'nin, "Biz, o sözü [Melâmî] yasakladık." derken,
bu işaretinin ardında, Melâmî geçinenlerin usulsüz davranışları vardı
ve Amiş Efendi, bundan müştekiydi.⁶⁵ Abdülbaki Gölpinarlı, Ahmed
Amiş Efendi'nin bu hâlini, "gulet-i Melâmîyyenin hâlatından müez-
zi olan Türbedar Efendi" şeklinde dile getirmişti.⁶⁶ Zira, III. Devre
Melâmîliği'ne mensup bazı kişilerin ölçüyü kaçırdıkları da bir gerçek-
ti.⁶⁷ Bir örnek olarak, Abdülbaki Gölpinarlı'nın Abdülbaki [Baykara]
Efendi'den dinlediği şu hadiseyi aktaralım:

"...İstanbul, Yenikapı Mevlevihanesi'nin son şeyhi Abdülbaki
Dede (1934 [1935]) anlatmıştı, Vakfa dair bir iş için Balıkesir'e
gitmiş. Kendisine, Üçüncü Devre Melâmîleri'nden birisi mu-

⁶² Yage., (1969/A), s. 26.

⁶³ Yage., (1969), s. 142-143.

⁶⁴ Age., (1969), s. 137. Gölpinarlı, bir başka yerde şunları yazmıştı. "Usturumca'da vefat eden ve Bayramî Melâmîleri (Hamzaviler) tarafından "Mütelâmîyye' diye anılan, son Melâmîlerce pîr tanınan Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî" [A. Gölpinarlı, yage., I, (Ankara, 1967), s. 251]. Gölpinarlı devamla "Son Melâmîlerce pîr tanınan Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî" [age., s. 256]. III. Devre Melâmîlerinden H.Ş. Ergüneş'i zikredecek olursak: "Biz hakiki Melâmîlerden, fenafil-ilah'ın sırrına varan, yokluğa eren fedailerden bahsetmekteyiz. Teklifata bîgane kalan ibâhilerden, Melâmî mukallitlerinden değil" [yage., s. 205].

⁶⁵ Ahmed Amiş Efendi, bir gün Abdülaziz Mecdi Efendi'ye şöyle buyurmuşlar: "Ben Allahım, Ben Allahım dedikten sonra; "Ben Allahım demekle insan Allah olur mu?" [M.F. Güneren, *Halvetiyye-i Şâbnîyye Azizanının Hikmetli Sözleri ve Hatıralarım*, (İstanbul, 2012), s. 49].

⁶⁶ A. Gölpinarlı'yı zikreden: O.N. Ergin, yage., s. 217.

⁶⁷ Cf. A. Cerrahoglu, *Dünya ve Bugünkü Melâmîler*, (İstanbul, 1984), s. 119; 121-129.

sallat olmuş. Efendi, hangi aksi işten bahsetse: "Erenler, yapan, yaptıran Hak' dermiş; aksi bir adamı yerse, yaptığını kınasa: "Erenler, hepsi Hak'tan, gören, gördüren Hak' dermiş. Abdülbaki Efendi dedi ki: "Bir gün canıma tak dedi, dayanamadım; açtım ağzımı, yumdum gözümü. Adam, kime ne söylüyorsun, ne diyorsun diyeceği sırada yapıştırdım: söven, sövdüren Hak!"⁶⁸

Yukarıda zikredilen yazılı bilgiler, şifahi ve yazılı kaynaklardan devşirilmiş olup, çoğu sahibinin sesini yankılayan bu tespitlerde inancın yaptırım gücü kendini hissettirmektedir. 1930'lardan günümüze, havada çarpışan veya bir damarda uyum sağlayan bu iddiaların, kim beyan ederse etsin, derin bir metafizik alandan sızan aktarmalar olduğuna şüphe yoktur. Neden gerçeğe açılan yolda, imanın yaptırım gücü kafaları karıştırıyor ve hakikat gölgeleniyor? Görünen odur ki menkıbevi bilgilere mezhep ve tarikat dogmatizminin karışması mitosu hareketlendiriyor, bu hâliyle mitosun yaptırım gücü gerçeği karartıyor ve bir çıkmaza giriliyor. Subjektif alanda, imanın rehberliğinde yol alınırken, şu veya bu istikamete kırılmış dünyevi bir zaruret olan ekonomi-politikten gelen müdahale ve zorlamalar yanında, mezhep ve tarikat taassubu, gün ışığına çekilmesi gereken gerçeğin üstünü örtmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın da verdiği eserleriyle bunun dışında kaldığı söylenemez. Şu kadar ki "Şeyh Murat Dergâhı şeyhi Seyyit Abdülkâdir Belhî... İmamiyye'dendir.... Seyyit Abdülkâdir'in oğlu Seyyit Ahmed Muhtar da aynı inanca sahiptir." derken,⁶⁹ kendi yorumlamalarını kuvvetlendiren, sığınılacak bir liman buluyor. Buna mukabil, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'nin Hanefiliğine hiç itibar etmiyor, ayrıca şeceresi sahte olduğu için seyyidliğini de şaibeli buluyor.⁷⁰ Oysaki, her iki seyyid, sıkı birer Nakşibendidir. Gölpınarlı'nın sözleriyle: "Hamzavî Melâmî kutbu olduğu halde, Nakşi şeyhi suretinde görünen Seyyit Abdülkâdir Belhî."⁷¹ Bu durumda, Seyyit'in yanlış bir görüntü verdiğine hükmedilebilir mi? Bu defa, gene Gölpınarlı'nın

⁶⁸ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1969), s. 161.

⁶⁹ *Yage.*, (1969 / A), s. 223.

⁷⁰ M.S. Bilginer'i zikrediyorum: "Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî Hazretleri'nin bizzat *Menba-un-nur fi Ruyet'ir Resul* adlı eserinde bildirdikleri vechile, kendileri hem neseben, hem de manen, yani hem "Evlâd-ı Resûl-Sûrî", hem de "Evlâd-ı Resul'ü Manevîdirler" [*yage.*, (1976), s. 96, dn. 1].

⁷¹ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1953), s. 188.

tesbitiyle Nakşibendiliği aktaralım: "Tüm olarak söylersek, Nakşibendilik, tam Sünni bir tarikattir."⁷² Kaldı ki aşağıda göstereceğimiz gibi, her iki zâta yakın bir isim olan Ahmed Amiş Efendi'nin beyanları, gerçeği karartan mitosun gücünü kıracak iknâ delilleri olacaktır. Netice itibarıyla, başta Gölpınarlı tarafından ileri sürülen iddiaların aydınlığında, iki seyyid arasındaki kutbiyet davasının nisbî mutlaklığı olan sağlam bir zemine çekilmesi gerekmektedir.

Geçen yıllar içerisinde, Abdülbaki Gölpınarlı'nın görmediği, görse dahi üzerinde durmadığı veya bildiği hâlde bir vakitler hiç itirazda bulunmadığı, fakat daha sonra bile göz ardı ettiği bilgiler, bölük pörçük, yazılı sözlü, gün ışığına kavuşmaya başladı. Bunların başında, Ahmed Amiş Efendi'nin muhtelif ihvan tarafından toplanan sözleri gelmektedir. Her iki seyyidi yakinen bilen, onlarla görüşen Amiş Efendi'nin yukarıda zikrettiğimiz sözlerindeki tespit ve değerlendirmelerin ne kadar önemli olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Hemen ifade edelim ki Amiş Efendi kaynaklı bilgilerin değeri, irrasyonel inanç alanında kalarak, Muhammed Nûr'ül Arabî ve Abdülkâdir Belhî'nin kutbiyeti hakkında muhtelif yazarlarca ileri sürülen mitos ağırlıklı bilgilerden daha doğrudur. Sözü burada Gölpınarlı'nın Muallim Cevdet [İnançalp] Bey'le aralarında geçen bir sohbete bırakıyorum:

"...Muallim Cevdet merhumu 1924/1925 ders yılı içinde tanıdım. O yıl İstanbul Muallim Mektebi'nin son sınıfına girmiştim. Cevdet bize İctimaiyat okutuyordu.... O sıralarda, Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin Dr. Dozy'e reddiye olmak üzere yazdığı *Tarih-i İslâm*'ını okuyordum. Mîraç bahsi fikrimi karıştırmıştı. Ben de herkes gibi Muallim Cevdet'e müracaatı kurdum.... Ziyaretimin sebebini açtım. Ahmed Hilmi'nin Mîrac'ı tasavvufi bir şekilde izah ettiğini ve bu izahı kavradığım halde hazmedemediğimi anlattım. Sonra, diyebilirim ki aynen şu sözleri söyledi:

"Eğer, zamanın muhtelif tecellilerine, bilgimizin zaman zaman tenevvüne, ihatanızın şumulüne, maddi hayatın tekâmülüne, hülâsa her şeye rağmen imanınızı muhafaza etmek isterseniz, bu izahı kabul etmek mecburiyetindesiniz. Birer istiareten başka bir şey olmayan dinî menkıbeler, olduğu gibi kabul edilecek olursa, az bir bilgi karşısında ya şairane bir hayal, yahut da inkâr edilebilir bir hikâye haline girer."

⁷² A. Gölpınarlı, *yage*, (1969/A), s. 222.

Ve sonra, Şehbenderzâde'nin izahından daha mükemmel bir tarzda Mirac'ın tasavvufi manasını anlattı....Odadan meşbu bir halde çıktım....Muallim Cevdet'in çok haklı olduğunu tasdik ettim."⁷³

Bu alıntıda önemli olan Muallim Cevdet'in de, pek haklı olarak işaret ettiği gibi, menkıbelerin az bir bilgi karşısında dahi mitosun emrine girmesidir. Gölpinarlı'nın da Muallim Cevdet Bey'e tevcihi bu yöndedir. Zira,

"...[Muallim Cevdet Bey,] tasavvufa dini nasları ve bilhassa menkıbeleri te'vil ve onları ilmi hakikatlerle telif için müracaat ederdi. Onun tasavvufu, irfanî ve ilmi bir tasavvuftu."⁷⁴

Şimdi, bu karmaşık yumağı, Ahmed Amiş Efendi merkezli olarak çözmeye çalışalım. 1887 veya 1888 senesi başlarında, Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî İstanbul'a gelir, Seyyit Abdülkâdir Belhî ile görüşür, fakat Türbedâr Efendi'nin ziyaretinde bulunmaz. Sözü burada, Osman Nuri Ergin'in yazdıklarına bırakalım:

"...Seyyit Mehmed Nûr'ül Arab, ölümünden altı ay önce İstanbul'a geldiği zaman, Türbedar Ahmed Amiş Efendi, kendisini onun ziyaret edeceğini ummuş, hatta kalben istemiş, fakat Nûr'ül Arab, ziyaret etmeden gitmiştir.

Ahmed Amiş Efendi, bu vak'adan, Nûr'ül Arab'ın manevi merteye itibariyle kendisinden yüksek olduğunu, binaenaleyh kendisinin gidip onu ziyaret etmesi lazım geleceğini anlayarak, günün birinde kalkıp onun bulunduğu İsturumca kasabasına gitmek istemiştir. Türbedeki arkadaşına, bir hafta, on gün kadar hava tebdiline gideceğini söylemiş, o gün [Selânik'e] revan olmuştur....Rivayete göre, daha vapurda bulunurken, Nûr'ül Arab, keşfen Türbedar'ın geleceğini bildiğinden, her zaman bindiği hayvanını müritlerinden birisiyle Selânik'e göndermiş

⁷³ A. Gölpinarlı, ["Muallim Cevdet"], O.N. Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı Eserleri ve Kütüphanesi*, (İstanbul, 1937), s. 467-468. Muallim Cevdet Bey, Mecdi Efendi'nin sohbet dostlarından biri idi. Gölpinarlı, zaman içerisinde Cevdet Bey'e yakın oldu, vefatında ona tarih düşürdü:

"Duyunca rihletini fani cihandan
Dedim kerribiyâna mülhak oldu
Anınçün Bakiya tarih-i tamı
Muallim Cevdet'e rahmet Hak oldu [1354]"
[Age., s. 469].

⁷⁴ Age., s. 468.

ve "Falan gün, falan saatte, şu şekilde, şu şemalde vapurdan bir adam çıkacak. Onu al....Buraya getir" demiştir. Bu suretle Türbedâr [Efendi], Isturumca kasabasına gidip Seyyit Mehmed Nûr'ül Arab'a mülâki ve bir hafta kadar misafir olmuştur. Aralarında samimi muhabbetler ve konuşmalar olmuş ve bu arada....Nûr'ül Arab: "Altı ay sonra ben de sana misafir geleceğim." buyurmuştur. Bu sözün manasını yanındakiler anlayamamış, nasıl, niçin? diye bir çok sualler sormuşlardır. Fakat Türbedâr, derhal anlamış ve [İstanbul'a] memnun dönmüştür.

Seyyit Muhammed Nûr'ül Arab'ın bu sözünden kastettiği mana: Altı ay sonra vefatlarını ihbar ve ondan sonra da bu muazzam sır-ı ruhi-nin, idrak-i maâlide kutbiyetin kendisine intikal edeceğini tebşirden ibarettir."⁷⁵

Evrenoszâde Sami Bey'in Ahmed Amiş Efendi'nin "Hâyatına ve Sûfiyane Mesleğine Dair" yazdığı risaleden aşağıya aktaracaklarımız, Osman Nuri Ergin'in *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun* kitabından alınmıştır:

"...[Kendisini ziyaretlerinde Ahmed Amiş Efendi'ye] Rumeli ve Arnavutluk'ta münteşir tarikat-ı Melâmîyye'nin müceddidi Hoca Esseyid Mehmed Nûr'ül-Arab-ül-Melâmî-ül-mahallavi Hazretleri de teberrüken bir icazetname vermişlerdir."⁷⁶

Nûr'ül Arabî'yi Ahmed Amiş Efendi'den dinleyelim:

"...Arab Hoca dediğiniz Seyyit Mehmed Nûr'ül Arab ise, çok büyük bir zâttır. Ben onunla görüştüm. O, benim sohbet şeyhimdir."⁷⁷

Süheyl Ünver'le yaptığım sohbetlerde kaydetmiştim. Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî üzerine Ahmed Amiş Efendi buyuruyor ki

"...Bütün hocalarımın elif okudum. Arab Hoca'dan [Muhammed Nûr'ül Arabî'den] bütün okudum."

⁷⁵ O.N. Ergin, *yage.*,(1942), s. 163-164. Osman Nuri Ergin'in kendi yorumlarıyla örülü bu bilgi aktarımında kaynağın Abdülaziz Mecdi Tolun olduğunu zannediyoruz. Diğer taraftan Nihat Azamat'ın kaydettiğine göre, "bu olay, Muhammed Nûr'ül Arabî'nin ma-nevi varisinin Ahmed Amiş Efendi olduğu şeklinde yorumlanmıştır" [*yage.*,(2005), s. 561].

⁷⁶ O.N. Ergin, *age.*, s. 146.

⁷⁷ *Age.*, s. 149.

Bir diğer sözünü daha nakledeyim:

"...Ben, çok ricale mülâki oldum. Onlardan her biri, Arab Hoca yanında birer tıfl-ı ebcedhan gibiydiler."⁷⁸

Osman Nuri Ergin'in kaydettiğine göre:

"...Abdûlbaki Gölpinarlı der ki; "Ahmed Amiş Efendi, 1304 [1888]'te Rumeli'ye gidip Seyyit Mehmed Nûr'a mülâki olmuş ve bir hafta mümaileyhin nezdinde kalıp, hilâfet alarak İstanbul'a dönmüştür. Melâmilerin ekseriyeti Seyyit'den sonra verâset-i Muhammediye'nin Hacı Ahmed [Amiş] Efendi'ye intikâl ettiğine kâil iken, gullat-ı Melâmiyenin hâlatından müezzi olan Türbedar [Efendi], melâmeti izhar etmezdi. Hattâ, def'atla müridanına: "Biz o adı - Melâmilîği - yasak ettik, bir daha söylemeyin' demiştir."⁷⁹

Gene Osman Nuri Ergin'in yazdığına göre, Abdûlbaki Gölpinarlı, Ahmed Amiş Efendi'den "devrin gavsı" olarak bahsetmektedir.⁸⁰ Ancak zaman akarken, Gölpinarlı, Nûr'ül Arabî-Amiş Efendi bağlantısının üzerinde hiç durmayacak, Amiş Efendi'yi de yazılarında sadece evliya-ullahtan biri olarak ele alacak, ileri bir derecelendirmeye gitmeyecektir.

Kayda geçmiş bilgilerin aydınlığında, Ahmed Amiş Efendi'nin kendisinin kutup olduğuna dair herhangi bir beyanı bulunmamaktadır.⁸¹ Ancak bu mübareğin öyle sözleri var ki inananlar için ciddi düşün-dürücüdür. Tıpkı şu sözünde olduğu gibi,

"...Tunuslu Hasan Efendi rivayetiyle.

[Amiş Efendi:] "Nasreddin Şah, imanını kurtararak gitmiştir. Çünkü Şemseddin [Paşa]'yı severdi. Bizi sevenleri sevenler

⁷⁸ Süheyl Ünver, Arab Hoca için "büyük adam, künbe-i evliyaullahtan" demişti [A.G. Sayar, *Süheyl Ünver'le Sohbetler*, (yayınlanmamış notlar)].

⁷⁹ O.N. Ergin, *yage.*, (1942), s. 216-217. Bu alıntı da gösteriyor ki Abdûlbaki Gölpinarlı, bu hassas mevzu üzerinde Osman Nuri Ergin ile sohbet ediyordu.

⁸⁰ *Age.*, s. 196, dn.1. Ancak Osman Nuri Ergin'in kaynak olarak gösterdiği yerde, bu bilgi bulunmamaktadır.

⁸¹ Ahmed Amiş Efendi ile beş meclislik bir sohbet gerçekleştiren Ahmed Avni Konuk'un kayıtlarından aktaralım: Sohbetleri sürerken, Ahmed Amiş Efendi, Ahmed Avni Bey'e sorar:

"— Sizin çıraqlarınız var mı?

— Kendimiz çırağız, Efendim. Bizim çırağımız yoktur.

— Hepimiz çırağız."

[zikreden: S.Ş. Barkın, *yage.*, s. 217].

imanını kurtarmadan ahrete gitmezler' buyurdular. O zaman Tunuslu Hasan Efendi: "Efendim! Ya seni seven' deyince, Hasan Efendi'nin yüzlerine beray-ı iltifat vurarak: "Sus, oraya laf yok' buyururlar."⁸²

Ahmed Amiş Efendi'nin tasavvufi konumunu masaya yatırdığımızda ortaya çıkan tablonun çözümlemesine geçebiliriz. Önce, Amiş Efendi bağlilarından Evrenoszâde Sami Bey'in değerlendirmesine bakılacak olursa, Amiş Efendi, "hazret-i sahib-i zaman [idi]."⁸³ Sami Bey, Amiş Efendi'nin vefatına düşürdüğü tarihten, ki mezar taşına hak edilmiştir, aldığımız şu mısradan şöyle diyordu:

"Matla-ı feyz-i velâyettir o kutb'ül vâsiliyy"⁸⁴

Gene Evranoszâde Sami Bey, bu defa, Mecdi Efendi'nin vefatı üzerine yazdığı mersiyede Ahmed Amiş Efendi'yi şu şekilde tavsif ediyordu:

"Akıbet himmet edince, hazret-i sahip zaman"⁸⁵

Osman Nuri Ergin'in görüşlerine yer vermeye devam edelim:

"...Devrinin bu yolda [tasavvufi akımlarda] en büyük adamı bulunan Ahmed Amiş Efendi,...mutasavvıflar arasında tasarufa kâdir velilerden biridir."⁸⁶

Yusuf Ziya İnan'a göre,

"...Seyyit Muhammed Nûr'u pîr kabul eden...Fatih Türbedarı ve zamanın kutbu sayılan Amiş Efendi Hazretleri."⁸⁷

1977 yılında Abdülhak Gölpinarlı'nın kaydettiğine göre Amiş Efendi,

"...Son devirlerin melâmet mümessillerinden Fatih Türbedarı Ahmed Amiş;.... Şa'banî şeyhlerinden... Ahmed Amiş;... Fatih Türbedarı Ahmed Amiş."⁸⁸

⁸² İ.H. Altuntaş (der.), *Mürşid-i Kâmil Ahmed Amiş Efendi*, (İstanbul, 2011), s. 89-91.

⁸³ O.N. Ergin, *yage.*, (1942), s. 325.

⁸⁴ *Age.*, s. 142.

⁸⁵ *Age.*, s. 325.

⁸⁶ *Age.*, s. 156.

⁸⁷ Y.Z. İnan, *İslâm'da Melâmîliğin Tarihi*, (İstanbul, 1976), s. 194. Ayrıca, s. 283.

⁸⁸ A. Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, (İstanbul, 1977), s. 105; 196; 221.

Ortaya çıkan tablonun icmalı yapılacak olursa 1880den 1920'ye, tasavvuf vadisinde ve tarikat temsilcileri arasında üç isim ön plana çıkmaktadır: Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî, Seyyit Abdülkâdir-i Belhî ve Ahmed Amiş Efendi. Bu üç veli arasında, veli veliyi tasdik eder fehvasına denk düşecek şekilde, bir rabıta bulunmaktadır. Seyyit Abdülkâdir Belhî-Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî münasebetini en ayrıntılı bir şekilde Baha Doğramacı ele almıştır. Doğramacı'yı zikre-
delim:

"...1288 [1871] senesinde [Nûr'ül Arabî], dördüncü defa İstanbul'a geldiğinde, Şah Murat Dergâhı'na giderek Seyyit Abdülkâdir Belhî Hazretleri'ni ziyaret etmiş ve İstanbul'da kaldığı müddetçe bu ziyaretler tekerrür etmiş, hatta bazı geceler Dergâh'ta misafir olarak kalmıştır.

Hamzaviler'in pîri olan Belhî Efendi ile olan bu görüşmeden çok memnun kalan Seyyit Nûr, baş halifesi ve damadı olan Abdürrahim Fedai'ye bu hususta yapmış olduğu telkinat neticesinde, bu zâtın halifelerinden... Hacı Abdullah Efendi, oğlu Süreyya Bey ile birlikte İstanbul'a gelerek Şah Murat Dergâhı'nda Abdülkâdir-i Belhî Efendi'nin misafiri olarak kalmıştır.... 1919 senesinde, yine oğlu ile birlikte gelerek bu Dergâh'ta iki sene kalmış ve misafereti sırasında, Abdülkâdir-i Belhî Efendi'nin müsadesiyle [Osman] Kemâlî Efendi, Seyyit Muhammed Nûr'un temsil ettiği Rumeli Melâmîliği ile Seyyit Abdülkâdir-i Belhî Efendi'nin temsil ettiği Bayramî ve Hamzavî Melâmîliği'ni nefsinde cem ederek melâmette teferrüd etmiş[tir]."⁸⁹

Görüldüğü gibi, orta yerde, Abdülbaki Gölpınarlı'nın işaretlemiş olduğu gibi bir çatışma yoktur. Arab Hoca ile Ahmed Amiş Efendi arasındaki iletişime yukarıda yer verilmişti.⁹⁰ Ahmed Amiş Efendi ile Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi arasındaki rabıtaya gelince Belhî Efendi'nin kendisine intisab için gelen Ahmed Tahir, Hüseyin Avni ve Yusuf Bahri Efendileri, Ahmed Amiş Efendi'ye gönderirken "O, sizi kabul eder." demesi, bir keramettir. Amiş Efendi'nin, Belhî Efendi'nin

⁸⁹ B. Doğramacı, *yage.*, s. 41.

⁹⁰ Muallim Vahyi [Ölmez] Bey de Osman Nuri Ergin'e gönderdiği bir mektubuna şu dize-
lerle başlıyor:

"Nûr'ül Arab'ın inayetiyle

Ahmed Amiş'in muhabbetiyle"

[E. Memişoğlu (Hzl.), *Fatih Sertürbedârî Ahmed Amiş Efendi Hazretlerinden ve Abdülaziz
Mecidi Bey'den Seçme Hatıralar ve Rivayetler*, (Ankara, 2004), s. 23].

yönlendirdiği bu üçlüyü, daha ziyaret maksatlarını açıklamadan, "Al-dım, kabul ettim." demesi de bir keramettir. Tek başına bu olay bile, aralarında var olan, söz konusu rabıta ve tasdike işaret olsa gerektir.⁹¹ Süheyl Ünver'in sohbetinde kaydetmiştim:

"...Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi, Fatih Türbesi'ne Ahmed Amiş Efendi'yi ziyarete gelir. Amiş Efendi eliyle Seyyit'in omzundaki tozu silker ve sorar: "İsmin nedir?" "Abdülkâdir." Amiş Efendi de buyururlar ki "Abel Ben de Abdullahım."

Cumhuriyet öncesi, son devir Osmanlı tasavvuf tarihçisi Sadık Vıcdanî'nin sözleriyle Ahmed Amiş Efendi,

"...Sinn-i âhirenin -ehl-i tarikat tabirince- en "hâl" sahib-i Melâmisi olarak Fatih Türbedârı merhum Amiş Efendi tanınırdı....[Bursalı (?)] Tahir Bey Üstadımız,...Amiş Efendi'nin Üsküb'e [İsturumca'ya] giderek Seyyit-i müşairinileyhden Nakşibendiyye icazesi almış olduğunu hikâye eylemiştir."⁹²

Bu bağlam içerisinde kalarak, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yazdıklarına ve sohbetlerinde sergilediği bazı sert tavrına bakınca, Hoca'nın bir dengeyi kurmak, bu mübareklerin aralarında var olan ilişkiyi, mezhap ve tarikat anlayışında tek yönlü bağlılığa tâbi olmadan, belge ve bilgilerin ışığında tartarak ve terazileyerek gün ışığına kavuşturmak yerine, karmaşaya geçtiği görülüyor. Karmaşayı, ima yollu olsa da, Nûr'ül Arab ile Amiş Efendi arasında da kurmaya yöneliyor. Nûr'ül

⁹¹ Aralarındaki uyuma bir diğer örnek: "Eşref Ede Efendi, bu kutupluk meselesiyle alakalı bir hatıra nakletmiştir. Bir gün, Seyyit Abdülkâdir Belhî Hazretleri'nin yanından ayrılırken Hazret somuş; "Nereye gidiyorsun?" Eşref Efendi, "Türbedâr Ahmed Amiş Efendi'ye" deyince, "O, zamanın kutbudur" demiş. Ayrılıp Ahmed Amiş Efendi'nin huzuruna girince Amiş Efendi, "Nereden geliyorsun?" diye sormuş. "Abdülkâdir Belhî Efendi'nin yanından" deyince; bu sefer Ahmed Amiş Efendi: "O, zamanın kutbudur" demiş" [M. Okurkan, *yage*., s. 11]. Abdülbaki Hoca'nın, gerek Ahmed Amiş Efendi'ye ve gerekse Seyyit Abdülkâdir Belhî'ye olan bağlılığının yakından şahidi oldum. Şöyle ki; Bir bayram sabahı, Amiş Efendi'nin Fatih Camii'nin ön haziresinde bulunan kabrini ziyarete gitmiştim. Kabre yaklaşıncı, Abdülbaki Hoca ile oğlu Yüksel Bey'in baş kesip dua ettiklerini gördüm. Hoca, duasını tamamladı ve Amiş Efendi'nin kabir taşını öptü. Benzer olay, bu defa birlikte Amiş Efendi'nin kabrini ziyaretten sonra gittiğimiz Şeyh Murat Dergâhı'nda gömülü Seyyit Abdülkâdir Belhî Efendi'nin kabrinde gerçekleşti. Hoca, şahidesi olmayan bir kabrin önünde durdu. Bu kabrin Seyyit'in olduğunu söyledi. Duasını tamamladı ve tazimle eğildi ve "bî ser ü pâ" haldeki kabir taşını öptü. Gölpınarlı bu iki ziyareti yaparken, önce Amiş Efendi'nin kabrini ziyaret eder, daha sonra Belhî Efendi'nin kabrine giderdi.

⁹² Sadık Vıcdanî, *yage*., s. 112.

Arabî'nin Amiş Efendi'ye verdiği ve Amiş Efendi'nin de teberrüken kabul ettiği icazette, Seyyit'in mührü "Bismillah'ın "ba'sının üzerine basmasını, sorguluyor. Abdülbaki Gölpinarlı "yı zikrediyoruz.

"...Maraşlı Ahmed Tahir Efendi Hazretleri derdi ki: "Ahmed Amiş [Efendi], Üsküb'e [Istrumca'ya] Nûr'ül Arab'dan icazet almıştır. Bu icazet meselesini anlatırken Nûr'ül Arab için şöyle derdi: Bre, icazeti verirken mührünü Besmele'nin "ba'sının tam üstüne bastı."⁹³

Abdülbaki Hoca neyin peşindeydi? Görünen odur ki Gölpinarlı'nın sıkı sıkıya bağlı olduğu mezhep ve melâmet anlayışı ve melâmette Belhî Efendi'ye olan tartışılmaz bağlılığı ile bu tahrif ve kaymalara göz yummaktadır. Kendisini ziyaretlerimde, arada bir de olsa, bana Amiş Efendi'nin sözlerini yazdırırdı. Bu sözlerden birini şu şekilde yazdırmıştı. Amiş Efendi buyuruyor ki "Ebu Talip Aleyhisselâmdır." Rahmetli Süheyl Ünver Hoca'mız da Amiş Efendi'nin bu sözünü şöyle yazdırmıştı: "Ebu Talip Radiyallahü anh'dir." İki cümle arasındaki fark "aleyhisselâm' mı, yoksa "radiyallahü anh'mı, idi? Süheyl Bey'e sordum: Onun cevabı şöyle oldu: "Doğrusu, radiyallahü anh'dir."⁹⁴

İki seyyid arasındaki kutbiyyet meselesiyle alakalı bu bahsi kapatmadan önce, Abdülkâdir Belhî Efendi'nin torunu rahmetli Ali Erklıç'ın tanıklığına yer vermemiz gerekmektedir. Murat Bardakçı'nın bir yazısında yer alan Ali Erklıç'ın anlattıklarını aktaralım:

"...Babamın [Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'nin] vefatına [1933'e değin] üç sene bize devam etti. Zaten, bu üç senenin bir senesi babamı tanımaya çalışmakla geçti. "Malumatı var mı? İstifade edilecek zât mı? Ona gitmeye devam edeyim mi, etmeyeyim mi?" sorularına cevap bulmaya çalıştı. Bu sırada kitabı çıktı. Dedeme ve babama, ancak son iki senede [1931-1933] bağlandı."⁹⁵

Abdülbaki Gölpinarlı'nın iki seyyidle ilgili spekülatif yorumları sahasında tek değildir. Niyazi Mısırlı'nın tasavvuf tarihindeki yerinin belir-

⁹³ Y.N. Öztürk, *Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Teyfik Bosnavi*, (İstanbul, 1981), s. 26. Aynı alıntı için bk. M.F. Güneren, *yage.*, s. 68.

⁹⁴ Süheyl Ünver'i doğrulayan Ahmed Amiş Efendi'nin bu sözüne iki kaynaktan daha rastladık: Cf. E. Memişoğlu, *Cihan Sertürbedârı'nın Huzurunda*, (Ankara, 2004), s. 46; İ.H. Altunbaş (der), *yage.*, s. 31.

⁹⁵ M. Bardakçı, *yage.*, (1992), s. I.

lenmesinde de aynı vasıtaları kullandığı görülüyor. Abdülkâdir Hoca, kaynak göstermeden, Seyyit Abdülkâdir Belhî'den aktardığı bir mülâhazaya olan bağlılığından hareketle Niyazi Mısırî hakkında kesin ve kalıcı bir hükme ulaşıyor. Gölpinarlı'yı zikrediyorum.

"...Abdülkâdir-i Belhî (1341 H./1923), "Niyazi'nin boğulduğu denize girdim; topuğumu aşmadı' buyurmuş. Niyazi Mısırî, Mehdilik iddia etmiş, İsa olduğunu söylemiş, peygamberlik davasına kalkışmış, aklî muvazeneden yoksunluğu, kendisini ölümden kurtarmıştır."⁹⁶

Gölpinarlı, Niyazi Mısırî üzerine yaptığı araştırmalara 1930'lardan sonra başlamış, o tarihe gelinceye değin bu mutasavvıf hakkında müspet bir kanaat beslemişti. 1933 yılında, Niyazi Mısırî için şunları yazmıştı:

"...Mısırlı Niyazi...çok büyük ve çok âlim, aynı zamanda Divan edebiyatında da usta bir şair."⁹⁷

1936'da yayımladığı kitabı *Yunus Emre*'de, Niyazi Mısırî hakkındaki düşüncelerinin biraz daha açıklığa kavuştuğu görülüyor:

"...Niyaz-ı Mısırî, son tetkikatımıza nazaran, Hamzavilerdendir. Buna ait ileride bir makale ile bilginizi anlatacağız."⁹⁸

Araştırmaları, zaman içerisinde derinleştikçe Gölpinarlı'nın da Mısırî Efendi'ye olan bakışı değişiyordu. 1962 yılında, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı *Niyazi* maddesinde, inançlarının karışık ve kendisinin Mehdi olduğunu, hatta peygamberliğini iddiaya kadar işi azıttığını, ruhi sorunlarından hareketle "önceleri taraftar olduğu Hamzavilerin (Bayramî Melâmîleri) amansız düşmanı" olduğunu söylemiştir. Gölpinarlı'ya göre, bu düşmanlık kutbiyet davasından kaynaklanmaktadır.⁹⁹ Öte yandan, tasavvuf tarihinde Niyazi Mısırî'ye bağlılık, Gölpinarlı'nın sözleriyle "Zamanını aşmış ve yakın vakitlere kadar devam etmiştir."¹⁰⁰ Bu cümleden olarak, Baha Doğramacı'ya kulak verilecek olursa bunlar Hamzaviler değil, "Hz. Ali ve Âl-i Beyt'e düşman olan Haricilerin bir kolu olan Hamziyelerdir.... Zaten, Mısırî eserle-

⁹⁶ Yage., (1969), s. 102.

⁹⁷ A. Gölpinarlı, "Yunus Emre Divanı Münasebetiyle", *YTM.*, sayı 10, (1933 / A), s. 821.

⁹⁸ A. Gölpinarlı, *Yunus Emre*, (İstanbul, 1936), s. 182, dn. 3.

⁹⁹ A. Gölpinarlı, "Niyazi", *İA.*, IX, (İstanbul, 1964), s. 306-307.

¹⁰⁰ Age., s. 305.

rinde Hamzavî değil, "Hamziyye" kelimesini kullanmıştır.¹⁰¹ Baha Doğramacı'yı zikretmeye devam ediyoruz:

"...Abdûlbaki Gölpınarlı, Niyazi'nin Hamzaviler aleyhinde bulunduğunu yazmış ve birkaç da misal göstermek suretiyle Hamzavilerle Niyazi'nin arasının açık olduğunu ispata çalışmıştır. Gölpınarlı'nın bu mütalaası doğru değildir."¹⁰²

İleri sürdüğü somut delillerle Baha Doğramacı'nın şu neticeye ulaştığı görülüyor:

"...Niyazi'nin arasının Hamzavilerle açık olmayıp, aksine iyi olduğunu...Abdûlbaki Gölpınarlı'nın görüş ve iddialarının [da] doğru olmadığını göstermektedir."¹⁰³

Bu çizgide bir diğer mühim duruş da Seyyit Muhammed Nûr'ül Arabî'den, onun Niyazi Mısırî ile alakalı görüşlerindedir. Yusuf Ziya İnan'ın kaydettiğine göre,

"...Seyyit Muhammed Nûr, çok değer verdiği Niyazi'nin Divanı'nı 1875-1879 yılları arasında şerh ederek öğrencilerine okumalarını tavsiye etmiştir."¹⁰⁴

Mustafa Tatçı'ya göre, "Muhammed Nûr, Mısırî şarihi ünvanıyla nâm kazanmıştır."¹⁰⁵ Öte yandan, Abdülkâdir Belhî'nin halifelerinden Osman Kemali Efendi de Niyazi Mısırî'nin bir gazelini tahmis etmiştir.¹⁰⁶ Gölpınarlı'nın kaynak vermeden aktardığı Belhî'nin Niyazi ile ilgili görüşünün Hoca'yı etkilemiş olduğu görünüyor. Ahmed Amiş Efendi'nin Mısırî ile ilgili tevcihini Osman Nuri Ergin'den aktaralım:

"...Ahmed Amiş Efendi buyururlarmış ki; Tasavvuf kitabı okumayın. Onlar sizi idlâl eder. Yalnız Niyazi Divanı okuyun. Zira o, sülûku bitirdikten sonra söylemiş ve yazmıştır."¹⁰⁷

Sözü burada Yaşar Nuri Öztürk'e bırakalım:

"...Rahmetli Gölpınarlı, [Amiş Efendi'nin] bu söz[ünü] naklederken, Niyazi Mısırî yerine Mevlana'yı koymuş ve bu fark

¹⁰¹ Zikreden: K. Erdoğan, "Giriş", *Niyazi Mısırî Divanı*, (Ankara, 2008), s. 110.

¹⁰² B. Doğramacı, *Niyazi Mısırî: Hayatı ve Eserleri*, (Ankara, 1988), s. 91.

¹⁰³ Age. Mustafa Tatçı'nın bu bağlamdaki kanaati şudur. "Hazret-i Mısırî [gibi] Hak dostu meczuplar hakkında gafil olmamak lâzımdır, vesselâm!" [*Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hüda: Niyazi Mısırî*, (İstanbul, 2011), s. 66].

¹⁰⁴ Y.Z. İnan, *yage.*, (2000), s. 186.

¹⁰⁵ M. Tatçı, *yage.*, s. 108.

¹⁰⁶ Cf. B. Doğramacı (yay.), *yage.*, (1977), s. 204-205.

¹⁰⁷ O.N. Ergin, *yage.*, (1942), s. 75.

için hiçbir kaynak göstermemiştir (bk. Gölpinarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 95).¹⁰⁸

Gölpinarlı'nın Amiş Efendi'nin Niyazi Mısrî ile alakalı sözünü nasıl aktardığına bakalım:

"...Fatih Türbedârı Ahmed Amiş, kendisine intisap edenlere: "Bundan böyle tasavvuf kitaplarını okumak yasak. Kuran okuyun, Hadis okuyun, Mesnevî okuyun; başka kitaplarla uğraşmayın; tasavvuf kitapları yazanların çoğu yoldayken yazdılar; neş'e ve mertebe bakımından birbirini tutmaz sözler olur, şaşırtır sizi; ama Mevlana gitti, dönüp geldi, Mesnevisini sonra yazdı."¹⁰⁹

V. Anıların Tanıklığında Bir Gölpinarlı Değerlendirmesi

Abdülkâki Gölpinarlı'nın üzerinde çalıştığı ve uzmanlaştığı bilgi dünyası, tamamıyla sübjektif-irrasyonel-metafizik bilgi kümesine aitti. İslam dini, hususiyle mezhep ve tarikatlar, onun ilgi alanı içerisindeydiler. Şarkiyat sahasının bu yorulmaz araştırmacısı, uluslararası üne sahip bir usta idi. Dolayısıyla tarihe açılmış, belli bir zemin ve zamanda uzmanlaşmış, bilhassa, mezhepler konusunda derinliğine yaptığı araştırmalarda, ekonomi-politiğin [siyaset] yaptırım gücü üzerinde durmasına rağmen, tasavvuf araştırmalarında [velâyet], ekonominin yaptırım gücünün kendini pek hissettirmediği görülmektedir. Kendisi, ehl-i Şîa akidesine, hususiyle Caferî mezhebine mensuptu. Tarikat bağlantısına gelince: Küçük yaşta, yıl 1909, Bahariye Mevlevihanesi'nde başını Veled Çelebi [İzbudak] tekbirlemiş, postnişin Hüseyin Fahreddin Dede'den de sema çıkartmıştı. Onun sözleriyle,

"...Ben, babadan Mevlevî idim. Bahariye şeyhi, arif-i âgah, şair, neyzen, bestekâr Hüseyin Fahreddin Dede'ye müntesiptik."¹¹⁰

Abdülkâki Hoca'nın, Mevlevilikten inhıraf edip Bektaşîliğe meyletmesinde, herhâlde, Bahariye Mevlevihanesi'nde Hüseyin Fahreddin Dede'nin 1911 yılında vefatı ertesinde yaşanan boşluğun bir payı olsa

¹⁰⁸ Y.N. Öztürk, *Son Devir Türk Tasavvufu ve Bosnalı Muhammed Tefîk Halveti*, (İstanbul, 1991), s. 47, dn. 45.

¹⁰⁹ A. Gölpinarlı, *yage.*, (1969), s. 102.

¹¹⁰ A. Gölpinarlı, "Ölümünün Kırkıncı Günü Dolayısıyla: Ulunay", *Milliyet*, (14.XII. 1968). Aynı yazı: H. Yücebaş, *Ulunay: Hayatı, Hatıraları, Eserleri*, (İstanbul, 1969), s. 250-251'de yeniden yayımlanmıştır. Hüseyin Fahreddin Dede için Gölpinarlı bir ansiklopedi maddesi kaleme almıştı: [A. Gölpinarlı], "Fahreddin Dede", *TA.*, cilt 16, (Ankara, 1968), s. 83.

gerektir. Tekkeler kapanmadan bir müddet önce, Bektaşî Dergâhı'na postu seren Abdülbaki Gölpinarlı, orada da aradığı nasibi bulamamıştı. Bektaşîlik defterini dürdükten bir müddet sonra, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesine girdi. Burada, ders gördüğü hocalarından bilhassa, Fuad Köprülü, Ömer Ferid Kâm ve Babanzâde Ahmed Naim Bey'den çok etkilendi.¹¹¹ Feyiz aldığı hocalarına, sohbetlerinde bulunduğu kutsal gönüllü mutasavvıflara karşı hatırası canlı idi ve onlara karşı şaşmayan bir sadakati vardı. Müderris Ömer Ferid ve Müderris Ahmed Naim Beylere olan bağlılığı, o tarihlerde Mısır'da küskün bir sürgün hayatı yaşayan Mehmed Âkif [Ersoy] Bey ile ruhi bir yakınlık kurmasına sebep olmuştur. Şu kadar ki Âkif Bey'in vefatında, ona tarih düşürecek kadar kendisini "İstiklâl Marşı" şairine yakın hissetmesinde bu iki Âkif dostuyla yaptığı can sohbetlerin elbette payı vardır. Gölpinarlı'nın Mehmed Âkif Bey'e dair yazdıklarından aktaracak olursak

"...Merhum ile hususiyetim yoktur. Ancak hastalığına birkaç kere görüşebildim. Şişli'de Sağlık Yurdu'na, merhumu iyâdete gittiğim gün garib bir hâlet-i ruhiye içindeydim. Hastane civarını, İstiklâl Marşı şairini ibdas eden Âkif'i görmek için gelen ve nevbet bekleyen bir kalabalığın doldurduğunu görmek istiyor[dum]....Heyhat! Sessizlik içinde hastaneye girdim. Evvelce bir kere gördüğüm o müheykel vücudun bîtabisine bakarak eridim ve hastanenin... başhekiminden Âkif'in ölüme mahkum olduğunu öğrenerek tek ü تنها çıktım.... Vefatından sonra gösterilen âlakayı... öğrenince bu hâle hayret ettim.

...Merhumun vefatı üzerine karaladığım tarihi de kaydedeyim:

*Gitti ol âşık-ı kudsi kerim
Kenz-i esrar-ı Hüda'ya vâkaf
Müstakil şair-i İstiklâl'in
Nağmesi sanki sadây-i hatif
İki er geldi, dedi: Bâki hayf
"İtikâf etti fenadan Âkif".¹¹²*

Fakülteden mezuniyet tezi olarak, Fuad Köprülü, kendisine Osmanlı sosyal tarihi içerisinde tarikatları, hususiyle Melâmîliği incelemesini

¹¹¹ Onun sözleriyle Ömer Ferid Bey: "Rahmetli üstadım, büyük insan, değerli düşünür Prof. Ferid Kâm" [*yage.*, (1972), s. XII]. Devamla: "Vakitsiz yürüdü, müşküllerimi halledecek kimse kalmadı" [M. Bardakçı, *yage.*, (1995), s. IX].

¹¹² A. Gölpinarlı, "Mehmed Âkif", H.B. Çantay, *Âkifname*, (İstanbul, 1966), s. 276; 278.

teklif etmişti. Köprülü'nün işaretleri doğrultusunda, kütüphane-arşiv araştırmalarını sürdürürken, son devir Melâmî ricaliyle karşılaştı. Bu düzlemde görüştüğü Melâmî canları ile yaptığı sohbetler Abdülbaki Gölpinarlı'ya metafiziğin rasyonalizasyonuna kapı açtı ve tasarrufa kâdir bir mürşit arayışına geçti. 1925'ler itibarıyla, Abdülaziz Mecdi Efendi'nin Bayezit, Soğanağa'daki evinde yaptığı tasavvuf sohbetlerine katıldı. Bu irfan sofrasında, Muallim Cevdet Bey, Dr. Ahmed Süheyl Ünver ve Sahhaf Raif Yelkenci ile buluştu, onlarla hem-bezm oldu. Osman Nuri Ergin'in kaydettiğine göre Abdülbaki Gölpinarlı, "Abdülaziz Mecdi Efendi'nin tasavvufi dünyası üzerine "selâhiyetle söz söyleyecek ve mütalaa beyan edecek bir şahsiyet[tir]."¹¹³ Ancak görülen odur ki Mecdi Efendi'ye intisabını uman Gölpinarlı, ondan beklediği kabulü bulamamıştır.¹¹⁴ Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Efendi'den sonra, Maraşlı Ahmed Tahir Efendi'ye yöneldi. Nihat Azamat'ı zikredecek olursak:

"...Abdülbaki Gölpinarlı"nın birkaç defa ona [Maraşlı Ahmed Tahir Efendi'ye] intisap etmeyi istediği, ancak onun bunu kabul etmediği bilinmektedir."¹¹⁵

Zemini kaygan ve zâta mahsus metafizik bir dünyada, Abdülbaki Gölpinarlı'nın düşe kalka, bir insan-ı kâmile mülaki olduğu görüyor. Bu kâmil insan, Seyyit Abdülkâdir Belhî'nin oğlu ve halifelelerinden, "Hamzavilerce mukteda tanınmış."¹¹⁶ Seyyit Ahmed Muhtar Efendi idi.¹¹⁷ Tasavvuf ikliminde, serüven limanlarını önce ailesiyle,

¹¹³O.N. Ergin, *yage.*, (1942), s. 242.

¹¹⁴Cf. A.G. Sayar, *yage.*, (2012), s. 133-134. Bir sohbetimizde Abdülbaki Gölpinarlı, Abdülaziz Mecdi Efendi'ye mülaki olmak istediğini, ancak temasları sonucu onu mürşit olarak görmediğini anlatmıştı. Buna rağmen, vefa duygusu onu bırakmamış, Mecdi Efendi'nin vefatına bir tarih düşürmüştür:

"Öşr-i kâmil çıktı tarihin dedim
Fatıha! Rûh-u şerif-i Mecdi'ye"
[O.N. Ergin, *yage.*, s. 134; 250].

¹¹⁵N. Azamat, *yage.*, (2003), s. 39. Bu intisap meselesi üzerine, bir sohbetimizde Abdülbaki Gölpinarlı Hoca'mız şunları anlatmıştı: "Kayserili Mehmed Efendi'nin [1927 senesindeki] vefatından sonra, kimse ortaya çıkıp beni yerine bıraktı demedi. Bir belirsizlik vardı. Ben Ahmed Tahir Efendi'ye mülaki olmak istedim. "Bâki Bey evladım. Bizde bir şey yok" dedi. 1930'ların başı itibarıyla, belirsizlik aşılmış olmalı ki sohbet etmeye, intisapları kabul etmeye başladığını duydum. Kendisini daha çok Küllük'te birileriyle sohbet ederken gördüm."

¹¹⁶A. Gölpinarlı, *yage.*, (1969/A), s. 266.

¹¹⁷Gölpinarlı, kendi intisabından sonra, bazı kişilerin Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'ye intisaplarına vesile olmuştu. Onu sözleriyle: "Yenikapı Mevlevihanesi'nin son şeyhi

sonra şahsi girişimiyle, daha sonra bilgi ve mürşit arayışıyla dolaşan Abdülbaki Bey, imanı müsellem bir insandı. Şu kadar ki inananlar için bir mecburiyet olan insan-Allah ilişkisini bu kavuşma ile bir huzur iklimine çevirdiğini söyleyebiliriz.

Gerçek "er'lere yürekten bağlıydı. Kalbinde beslediği hürmetin kapsama alanını sahibi olduğu vefa duygusu ile genişletmiş, kendisinden "Feyz aldığı kişilerin soyundan gelenlere de aynı hislerle bağlanmış[tı]." ¹¹⁸ Bu cümleden olarak, Hz. Mevlana torunlarına, hususiyel rahmetli Celâleddin Çelebi ve ailesine, Seyyit Ahmed Muhtar Efendi'nin oğlu rahmetli Ali Erkalıç ve ailesine gösterdiği sevgi ve hürmetin yakından şahidi oldum. Bu vesile ile, beni sahip- lenmesini, bana "Sen bize dede yadigârısın." demesini, "dede dostu", "Dede hukukunu gözetir." diye kadirbilir hislerini gazete sütunlarına taşımasını, ¹¹⁹ onun sahibi olduğu vefa duygusu ile açıklayabiliyorum. Elbette, bu vefa duygusunda dedem Yusuf Bahri Efendi ile gerçekleşen sohbetlerden feyiz almasının payı olsa gerektir. Fakat, rahmetli Fethi Gemuhluoğlu'ndan dinlediğim bir hadise var ki vefa duygusu aileme karşı gösterdiği saygı ve sevginin katmerleşmesine katkıda bulunduğunu zannediyorum. Fethi Gemuhluoğlu'ndan aktarıyorum:

"...1940'ların ortalarında, Abdülbaki Gölpinarlı komünizm şaibesiyle tutuklanır. Hukuka mensup iki pîrdaş, Ahmed

Abdülbaki Efendi de delaletimizle Abdülkâdir Belhî'nin oğlu Seyyit Ahmed Muhtar'a (Ö. 1933) intisap etmişti" [yage., (1953), s. 309]. Abdülbaki Baykara'nın oğlu Resuhi Baykara, Gölpinarlı'nın *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik* kitabında ileri sürdüğü bu iddiasına "haberimiz yok" diye bir derkenar düşmüştür [M. Erdoğan, *Abdülbaki Baykara Dede*, (İstanbul, 2003), s. 38]. Abdülbaki Baykara'nın şüirlerinde Hamzaviliğe vasıtasız bir gönderme yoktur. Buna mukabil, Mevleviliğini açıktan savunmuştur:

"Bâkiya âlemde bir hiçim fakat

Mevleviyim, Mevleviyim, Mevlevi"

[M. Erdoğan, *age.*, s. 330]. Abdülbaki Gölpinarlı, Abdülbaki Dede'nin vefatı üzerine yazdığı manzumede Hamzavilik vurgusu yoktur, buna mukabil aşk-ı Mevlana ön plandadır:

"Yâr-ı cânımdı benim geçsem bu canımdan değer

Pîri Hünkârım meded, sensin bana ancak penah

Tam tarihini yazıp Bâki, karıldı hâme-veş

Aşk-ı Mevlana ile Bâki Efendi gitti âh"

[M. Erdoğan, *yage.*, s. 79].

¹¹⁸ M. Bardakçı, *yage.*, (1995), s. IX.

¹¹⁹ A. Gölpinarlı, "İşte Türkiye'nin Açık Müzeleri", *Milliyet*, (12.II. 1977).

Tahir Memiş ile Yusuf Bahri Nefesi, davayı gören hakimlere başvurarak, "Bâki Bey suçsuzdur. Biz ona kefiliz" diyerek davanın seyrine müdahalede bulundular."

Başına gelenlerden sonra, solculuk anlayışında ciddi bir kopma meydana gelecek, kendisini bu zor günlerinde cidden sahiplenerek gerçek dostlarının kimler olduğunu görecektir. Zira, etrafında kendisi için parmağını oynatmış tek bir yoldaşı yoktur.¹²⁰ Şurası da bir gerçektir ki Hoca ile geçinmek oldukça zordu. Sevgide ve nefrette aşırı uçlarda dolaşırdı. Sevdiği insanların ölümleri karşısında ruhunda duyduğu acıyı tarih düşürerek dindirdiğini söyleyebiliriz.¹²¹ Öte yandan, öfkesinde ve nefretinde sınır yoktu. Karşısında bir hata yapacağım da zılgıt yiyeceğim diye içim titrerdi. Bir defasında, "kanaat-i acizem" demiştim. Hoca, gayet güleç bir tavırla; "Ahmed can! Öyle söylenmez. Kanaat-i acizanem denir." demişti. Saygı duyduğu hocalarından Kilisli Muallim Rifat Bey'in bir hatasını tashih ederken de son derece naziktir:

"...Lisani bilgilerine hayran olduğum, bu hususta rûsuhuna bihakkın hürmet ettiğim Hoca'mın [Kilisli Rifat Bilge'nin], afiflerine sığınarak söylüyorum, bu sefer bahsettikleri hususta bilgileri yoktur."¹²²

Benzer bir hatayı yapan birini de, "cehl-i mutlak; cehl-i mürekkep" diye nasıl hırpaladığını hatırlarım. Sevmediği kimseleri eleştirirken sert ve acımasızdı. "Okumadan yazanlar, düşünmeden hüküm

¹²⁰"1945 Nisanında Marxist faaliyetinde bulunmak isnaı ile tutuklanıp, on ay süren bir yargılama sonunda beraat ederek (26 Şubat 1946) görevine döndü" [Ö.F. Akün, *yage.*, s. 146]. Bir sohbetimizde, Süheyl Ünver anlatmıştı: "Bâki Bey, benim ilkokuldan beri arkadaşım, ama mizaç ve meşreplerimiz tutmazdı. Hatta bir ara mevkuf oldu. Komünistlik suçundan. Dostlarından hiç kimse onu müdafaaya gelmedi. Ben gittim ve bildiklerimi anlattım. Bir de Hukuk Fakültesi'nden bir doçent vardı. Bâki'yi savunduk" [A.G. Sayar, *Süheyl Ünver*, (İstanbul, 2011), s. 299, dn. 4].

¹²¹Çok sayıda düşürdüğü tarihlerden birini, aziz dostu hattat-ebuzen Üsküdarlı Necmeddin Okyay'ın vefatı üzerine kaleme aldığı kitabı buraya kaydedelim:

"Muharrem'de kılıp Şah-ı Şehidân'a feda cânın

Makam-ı pâk-i oldu şüphesiz me'va-ı İliyyîn

Çıkıp bir nezr-i Mevlana dedim tarihini Bâkıy

Semâ-yı hubb-ı Ehlibeyt'e bir şems oldu Necmeddin"

[A. Gölpinarlı, "Hat, Ebru ve Cilt Ustası N. Okyay'ın Ölümüyle Bir Devir Kapandı", *MSD*, sayı 168, (23.I. 1976), s. 31].

¹²²A. Gölpinarlı, *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınlığı*, (İstanbul, 1941), s. 49. Ayrıca, s. 51 ve A. Gölpinarlı, *yage.*, (1933 / A), s. 829.

Prof. Dr. Süheyl Ünver Hoca için yapılan jübiledeki konuşmaları. Önde sağdan itibaren Süheyl Ünver, Güzide Çelebi Hanım (Celal Çelebi'nin hanımı), Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Muammer Ülker. Yanda arkada sağda Celalettin Çelebi, üçüncü kişiden sonra beyaz saçlı Prof. Dr. Sabri Ülgener, bıyıklı Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar.

verenler"i de "kitaptanımazlar" yaftasıyla cahiller ve imana ermemişlerin kervanına dâhil ederdi.¹²³ Bir keresinde, ziyaretine Muharrem ayı münasebetiyle gelen ve bir kutu içerisinde sigara ve aşure getiren bir Mevlevi canına, kutuyu işaretleyerek "içinde ne var?" der. Hoca'm! Muharrem ayındayız. Size aşure getirdim! Deyince, Hoca pencereyi açar, eline geçirdiği aşure kâselerini öfke ile dışarı fırlatırken şunları söyler: "Ulan! İmam-ı Hüseyin'in şahadetini şekerle, şerbetle kutlayacak adam mıyım ben?"

Gölpınarlı'nın yazdıklarına bakacak olursak sevdiklerine mülayim fakat sevmediği kimselere karşı da sergilediği sert ve müsamahasız tavır karşısında, Muallim Cevdet Bey'in vefatı ertesinde kaleme aldığı şu satırlarda sanki kendisini anlatıyor:

"...Muallim Cevdet Bey'in bence en bâriz huyu şudur:
Sevdiğini candan sevmek; onun aleyhinde bulunanlara düş-

¹²³ A. Gölpınarlı, *yage.*, (1966), s. 100. Gerçekten de Abdülbaki Gölpınarlı, "okumadan yazan, düşünmeden söyleyen, bilmediğini bilmeyen kişiler" ile amansız bir kavganın içerisindeydi [zikreden: N. Şimşekler (Hızl.), *yage.*, (2011), s. 15].

man olmak, sevmediğini de hakikaten sevmemek. Sevdğine karşı sevgisini izhar ettiği gibi, sevmediğine de sevmediğini izhar ederdi.... Sevdikleri de pek azdı.”¹²⁴

Gerçekten de Hoca'nın sevdikleri sayıca pek azdı. Oğluna vasiyeti gereği ölümü kimseye duyurulmamıştı. Kendi payıma ben, Hoca'nın tabutu karşısında el bağlayanlara bakınca kimleri sevdiğini gördüm. Küskün ve kırgındı. Bu küskünlük ve kırgınlık, kişilere özel olsa bile, ağırlıklı olarak topluma karşı idi. Hatta, mükevvenata karşı bir kırgınlığı vardı. Tıpkı şu beyitte dile getirdiği gibi,

*“Dokunma kalbime Billâh bir melâlim var
Şu kâinata benim şimdi infialim var”*

Gölpinarlı küskün bir münevverdi. Çizgi üstü idi. Anlaşlamadı, kendi mütelevvin hâli de buna mâni oldu. Küsmesinin ve küstürülmüş olmasının köklerini toplumsal değişimde aramak gerekiyor. Bu topraklarda Türk insanı, Cumhuriyet'le birlikte bir Osmanlı mirası olan metafizik gelişinden sıyrılıyor, rasyonel-maddi bir dünyadaki yerini almaya geçiyordu. Her şeyi ile tam bir Şarklı olan Hoca, bu zorunlu dönüşümün erozyona uğrattığı kaybolan değer yargılarını, bilhassa insanın insana olan ikramının maddileşmesini yüreği kanayarak görüyordu. Yere yatmış ya da yol açıyorum adı altındaki imar faaliyetlerinin söküp attığı tarihi mezar taşlarının yok edilmesi karşısında kabaaran milliyetçi duyguları, onu isyana sevk ediyordu.¹²⁵ Yitirilmiş bir kültürden geriye kalan çöl kuraklığının evvelini çok iyi bildiği için, bu toplumsal değişimle birlikte maddenin yükselen yaptırım gücünün

¹²⁴Yage., (1937), s. 468;469.

¹²⁵Bir yerde şöyle yazmıştı: “Bütün mezar taşları yok edilmekte ve tarihimizin canlı belgeleri ellerimizle yokluğa gömülmektedir.” [“Mevlana Enstitüsü İçin”, Çağrı, sayı 204, (1975)'in yeniden basımından. N. Şimşekler (Hızl.), yage., (2011), 60]. Aynı yazıda milliyetçi duygularla şunları yazmıştı: “*Mecâlis-i Seb'a'nın...* tıpkı basımlarının irfan âleminde sunulması Türk milleti'nin bir borcudur.” [age., s. 58]. Bu vesile ile Abdülbaki Hoca ile gerçekleşen sohbetlerimizden birinde Hz. Mevlana'nın milliyeti üzerine sorduğum soruyu “Türk” olarak cevaplandırmış ve nefes almadan sözlerini *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir*'de geçen, mesela: “insanı hayran eden Türk güzellerinden” bahisle, peş peşe Hazret'in “Türk'e olan tevcihlerini sıralamıştı. Hoca'yı dinlerken hafızasına olan hayranlığım artıyordu. Kendimi tutamadım sordum: “Efendim! Hz. Mevlana'nın Türklüğüne dair bir makale kaleme alsanız ne iyi olur.” deyince, Hoca: “Mevlana öyle bir zâtıdır ki ırklar ve mezhepler üstüdür.” demişti.

insanı nasıl yalnızlaştırdığını kabullenemiyordu. Onun kaleminden dökülen şu satırlar bir feryattır:

“...Dostluk vardı, vefa vardı, söz vardı, öz vardı. Sükûn vardı, rahat vardı, ruh vardı. Huzur vardı, feyiz vardı, zevk vardı, neş’e vardı. Edep vardı, can vardı, cânan vardı, hicran vardı, aşk vardı.

...Ve biz, bu ülkede artık garibiz.”¹²⁶

Bu duygularla, “Garib’ şiirini kaleme alırken kişisel tahassürlerini ve kendi yalnızlığını dile getiriyordu.”¹²⁷

Hafızasının berraklığı ile bilgi kayıtlarını, divan şairlerinden önde gidenlerin şiirlerini ve geçmiş devirlerin dedikodularını muhafaza etmesi, pek az insana nasip olmuş bir ikrâm-ı ilâhiydi. Nüktedandı. Kafası, sanki tarihi anekdotlarla örülü bir fıkra meşheriydi.¹²⁸ Cumhuriyet’e intikal etmiş ve bir Osmanlı mirası olan mutasavvıfların çoğunu tek tek tanıır, onların kendi aralarındaki renk ve bir renk içerisindeki ton farklılıklarını da bilirdi. Referans kayıtlarının zenginliği, onu yürüyen bir kütüphane hâline getirmişti. Engin müktesebatı, akıl almaz bir çalışkanlığın ürünüydü. Gerçek bir Şark âlimiydi. İlmiyle bir hayat tarzı inşa etmişti. Bu hâliyle Abdülbaki Hoca, Şark ulemasının Cumhuriyet Türkiye’sindeki nadir örneklerinden biri olmuştur. Oryantalistlerden feyz alıp almadığını bilmiyorum, ama onlarla başının pek hoş olmadığını biliyorum.¹²⁹ Sadece iki isim bunların dışındadır. İlk isim, Fransız müsteşiriki Louis Massignon, ona karşı pek muhabbetliydi. Bir sohbetimizde, onun kendisine yazdığı bir mektuptan bahsetmişti. Massignon mektubunda, Cezayirîlilerin Fransa’ya karşı direnişleri sürerken, “Biz şu gün Cezayir’in kurtuluşu için oruca niyet edeceğiz. Siz

¹²⁶ Zikreden: A. Alparslan, *Abdülbaki Gölpinarlı*, (Ankara, 1996), s. 115–116.

¹²⁷ Bu şiir için bk. EK I.

¹²⁸ Bunlardan kayda geçmiş bir tanesini aktaralım: “Mesnevihan Es’ad Dede’ye bir Hristiyan hanımı müracaat eder, *Mesnevî* okumak ister. Dede, kabul eder. Hanım pek güzeldir. Bir gün, dostlarından biri Dede’ye; “Efendim! der, “bir de şu zavallı hanımı Müslüman etseniz.” Dede: “Bırak erenler” der, “o beni gavur etmesin de.” [A. Gölpinarlı, “Birkaç Mevlevî Fıkrası”, *MSD.*, sayı 58, (14.XII. 1973), s. 5].

¹²⁹ Hoca’nın fabrikasyonu olduğuna inandığım şu fıkra, onun Oryantalistler karşısındaki duruşunu bize gösteriyor. Hoca’dan dinlemediğim: “Şarkiyatçılardan biri Müslüman olmuş. Vefatında cenazesi musalla taşında iken imam efendi cemaate “merhumu nasıl bilirdiniz?” diye sorunca ben el kaldırdım ve “Merhumu namaz kılarken görmedim, lâkin oruç yerken gördüm.” dedim.”

de niyetleniniz.” çağrısında bulunmuştu. İkinci isim İngiliz müsteş-
riki R.A. Nicholson'dır. Nicholson, *Mesnevî*'nin tercümesini gerçek-
leştirirken en eski nüshayı esas tutmuş, zoru başarmıştı. *Mesnevî*'yi
tercüme ederken başında Mevlevi sikkesi giydiğini birinden duymuş,
hatta vefatından bir müddet önce şöyle söylemiş: “Mevlana! Mevla-
na! Seni ancak şimdi anlıyorum.” demiş. Hoca, Nicholson'ı rahmetle
anar, onun Müslüman olduğuna inanırdı. Bunu Hoca'dan işitince “Bu
hususla elinizde bir delil var mı?” diye sormuştum. Bunun üzerine;
“Elde delil yok. Ancak *Mesnevî*'de öyle beyitler var ki onu Hristiyan bir
mümin tercüme etmez.” demişti.¹³⁰

Hoca, hazırcevaptı. Mizah yollu takılmalarda ve birilerini sarakaya
almada üstüne yoktu. Hazırcevaplığını yakinen yaşadım. Bir gün
birlikte Sahhaflar Çarşısı'na İbrahim Manav'ın dükkânına gitmiştik.
Dükkânda yoktu. Yanında çalışan çırağı, İbrahim Manav'ı çağırmaya
çıkınca, dükkânda Hoca ile ikimiz kaldık. O esnada bir müşteri geldi
ve sah haf görünümündeki Hoca'ya hitaben: “Baba! Reşat Nuri'nin
Çalkuşu kitabı var mı?” dedi. İçmekte olduğu sigaradan derin bir ne-
fes çeken Abdülbaki Hoca, müşteriye hitaben: “Validenizle bir ülfet-
tim olduğunu hiç hatırlamıyorum.” dedi. Bir diğer hadise de Hoca'nın
Teşvikiye'de Celâleddin Çelebi'nin misafirliğinde vukua geldi. O gün,
Hoca ile sohbet ederken odada evin meydancılığını yapan Hanife
isminde bir hizmetli vardı. Hoca, çay tiryakisi idi. Hanife Hanım'ı,
Celâleddin Çelebi'ye işaretleyerek; “Efendi! Bu bize çay yapmaz. Za-
ten bunun bir ‘Ebu’su eksik.” demişti.¹³¹

Çok çalışkandı. Bugün dahi sahasında mühim bir eser olan *Melâmîlik
ve Melâmîler* gibi yüzün üzerinde kitap ve dört yüzün üzerinde makale
bıraktı. Zengin bir kitaplığı vardı. Aralarında tek nüsha yazmaların da
bulunduğu hususi kitaplığı, aslında bir ihtisas kütüphanesi gibiydi.

¹³⁰ Gölpınarlı bir yazısında onu rahmetle anıyordu: “*Mesnevî*'nin nispeten iyi basımı
İngiltere’de, rahmetli Nicholson tarafından yapıldı.” [“Bir Enstitü Kurulacaksa”, *Tan*,
(9.XII.1975)’in yeniden basımından: N. Şimşekler (Hızl.), *Merkez’den Enstitü’ye*, (Konya,
2011), s. 14].

¹³¹ Profesör Osman F. Sertkaya anlatmıştı: “Bir akşam, Abdülbaki Gölpınarlı’nın ziyaretine
Ali Alparslan’la birlikte gitmiştik. Kapıyı çaldık. Hoca başını pencereden uzattığında Ali
Bey “Huu Erenler!” deyince, Hoca: “Kimdir o?” dedi. Ali Alparslan: “Ali kulunuz.” dedi.
Bunun üzerine Hoca: “Buyursun gelsin!” deyince, bu defa Ali Bey: “Bir misafiriniz daha
var. Adı Osman.” deyince, Abdülbaki Hoca: “Defolsun gitsin!” diye bağırınca, Ali Bey:
“Ama bir de Ertuğrul’u var.” dedi. Hoca sakın bir eda ile “Buyursun gelsin!” dedi.”

'Zevk-i selim sahibiydi. El yazısı güzeldi; eski yazı ile imzasını Mevlevî sikkесinin içine üsluplu bir şekilde atardı. Lezzetli yemek yapardı, çay demlemede üstüne yoktu. Öte yandan, odasının duvarları hat şaheserleriyle donanmıştı. Mustafa Râkım'ın "Allah'ı vahde"si, Mahmud Celâleddin'in "Aleyke avnullah"ı; İmad'ın talik kıtası yanında Ali Alparslan'ın "Meded Ya Ali"si odaya her girişimde ziyaret ettiğim en fes hat örneklerinden bir kaçı idi. Bütün kitaplarını ve 54 parçadan oluşan hat koleksiyonunu sağlığında Konya Mevlana Müzesi'ne bağışladı.¹³² Bu bağışları kendi eliyle yaptı. Artık içi rahattı.

Hoca'nın zevk-i selim anlayış ve arayışı sadece evini bir bedialar meşheri hâline getiren hat şaheserleriyle sınırlı değildi. Güzelin sokakta da takipçisiydi. Türklerin bu topraklarda tapu tescil belgeleri olan tarihî köşe taşlarının korunmasında aşırı bir titizlik sahibiydi. Bilhassa, imar faaliyetleri sonucu yıkılanlar karşısında çaresiz kalıyor, kendi kozmozuna sıkışıyor. Bu cümleden olarak, Hoca'nın nasıl bir can-hıraş bir mücadeleye giriştiğinin örneklerini, onun kaleminden buraya kaydetmek istiyorum:

"...Takkeçiler Camii karşısında Hamzaviyye kutbu Hacı Kabaî'nin kabri kaldırılırken, inşaatla meşgul olanları men etmeye çalışmış[tım].... Şimdi, pehlesi yerde yatan ayak taşı, yarısından kırılmış bir halde.... Ne diyeyim? Söz çok, mecal yok."¹³³

Bir gazete yazısında Gölpinarlı, İstanbul'da Türk kültür mirasının tahribini dile getirirken muzdariptir. "Eyüb Nişancası'nda...Buharalı Şeyh Murad adına yaptırılan Dar'ül Mesnevî, yani Mesnevî okutulacak olan yer[in]" perişanlığını, milliyetçi bir duyguyla, şu sözlerle anlatmaya çalışıyordu:

"...Burası hakkında, yıllarca önce Kültür Müsteşarlığı'na yirmi sahifelik bir rapor vermiştik. "Varak-ı mihr-i vefayı kim okur, kim dinler?...Bilmem ki milliyet nedir, milli duygu nerededir?"¹³⁴

¹³² Bağışladığı hat örnekleri, Feyzi Gönüç tarafından *Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi Levhaları Kataloğu* [(Konya, 1999)]'nda fotoğrafları gerekli açıklamalarla yayımlanmıştır.

¹³³ A. Gölpinarlı, *yağ.*, (1953), s. 310, dn. 139.

¹³⁴ *Yağ.*, (19.IX. 1975).

Abdülbaki Hoca'ya mutad ziyaretlerimden birinde, Ahmed Amiş Efendi bağhlarından, Çanakkale Savaşı'nda Fransızların zırhlısını batıran, Mecidiye bataryasının komutanı Mehmed Hilmi Şanlıtop'un mezarını bir ziyaretimde kabir taşının yerinden oynatılıp, yere yatar durumda gördüğümü söylemiştim. Burada sözü, Abdülbaki Gölpinarlı'ya bırakıyorum:

"...Edirnekapısı'ndan çıkılınca, sağa giden anacaddenin solundaki ilk yapı, şimdi hayvan ahır olarak kullanılan Emin Baba Tekkesi'dir. Tekke'nin solunda bir kabir vardır, kenarı çevrili, üstü açık, baş tarafında düz bir taş var, kitabesini,... aynen yazıyoruz:

"18 Mart 1915 Çanakkale Harbi'nde, Fransız Büve Zırhlısı'nı batırıp, diğerlerini kaçmaya mecbur ederek Deniz zaferini kazanan Mecidiye bataryasının kahraman komutanı, Tarikat-ı Şabaniyye pîranından Fatih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi'nin hulefâ-ı bendegânından emekli albay Manastırlı Mehmed Hilmi Şanlıtop, ruhu için fatiha.

22 Nisan 1946 / 20 Cemazıyelevvel 1365'

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanlarından, dede dostu Ahmed [Güner] Sayar, dede hukukunu gözetir, arada bir lütfedip ziyaretime gelir. Yakınlarda bir gün gelmiş, bu taşın yüzükoyun yerde yatmakta olduğunu söylemişti. Tarifsiz üzüldüm, zâti o da üzülmüştü. Merhumu ailece tanırdık. Ahmed'e, hemen gidip bir çaresini bulmasını recâ ettim. Gitmiş, mezarçıyı bulmuş, taşı yerine diktirmiş. Taş, iki yandan kurşunla kabre tutturulmuş, kurşunları çalmak için taşı sökmüşler, gittim, gördüm, *Milliyet* fotoğrafçısı da lütfetti, resmini çekti.

İşte üstü açık müzelerimizin hâli, işte biz ve tarihimiz, işte milliyet anlayışımız, işte, işte ve yine işte..."¹³⁵

Abdülbaki Gölpinarlı ile ilgili bu çalışmamızın "Son Devir Melâmîleri'nde Kutbiyet Çatışması" başlıklı alt bölümün ilk satırlarında Hoca'nın mütelevvin olduğunu, değil bir istasyonda peron değiştirmeler, bizatihi tasavvufi yorumlarında istasyon değiştirdiği-

¹³⁵ A. Gölpinarlı, *yage*..(12.II. 1977). Mehmed Hilmi Bey, Çanakkale Savaşları sürerken bir ara izin alır, birkaç günlüğüne İstanbul'a gelir ve doğruca Fatih Türbesi'ne gider. Ahmed Amiş Efendi'yi ziyaret eder. Hazret'e bir soru sorar: "Bu memleketin hâli ne olacak?" Amiş Efendi cevap verir: "Düşman girer, çıkar. Allah dinini hıfz eder." Amiş Efendi bu sözü, 1915 yılı Mart ayından sonraki bir tarihte söylemiştir. Düşman bu tarihten sonra, 12 Kasım 1918'de girmiş, 6 Ekim 1923'te de çıkmıştır.

ne işaret edilmmişti. Köprülü çevresinden arkadaşı Orhan Şaik Gök-
yay, "Abdülbaki Gölpinarlı'nın Ardından" başlıklı nekroloji yazısında,
onun bu mütelevvin hâlini şu sözlerle dile getirmişti:

"...Gerçekten Abdülbaki Gölpinarlı, derin bir bilgindi. Bir de-
niz kadar da çalkantılı bir ömür sürmüştür. Bu çalkantıları,
hep gerçeği aradığına yormak istiyorum."¹³⁶

Tasavvufi arayışlarında, "bir deniz kadar çalkantılı bir ömür" süren
Abdülbaki Gölpinarlı'nın şu üç esaslî limandan hareket etmeden ser-
gilediği sağlam duruşuna da işaret etmek isterim. Herhangi bir sap-
ma ve kaymanın göstermediği bu esaslar şunlardır:

I – Ehl-i Beyt muhabbetiyle şîa akidesine bağlılık.¹³⁷

II – Mevlana Celâleddin Rumî'ye olan sarsılmaz sevgi bağı ve kendisi-
ni "bende-i bendegân-ı Mevlânâ" olarak tanımlaması.¹³⁸

III – 1875'den 1923'deki vefatına değin, Seyyit Abdülkâdir Belhî
Efendi'yi "kutup" ve "tek tasavvuf mümessili" olarak kabul etmesi.¹³⁹

VI. Vefatı ve Sonrası

Ağustos 1967'de Sahhaflar Çarşısı'nda başlayan tanışmamızın ar-
dından gelen sohbetlerimiz, Abdülbaki Hoca'nın Ağustos 1982'deki
vefatına değin onbeş yıl sürdü. 1982 baharında sağlığında hissedilir
bozulmalar baş gösterdi. Mehmed Önder, anılarını dile getirdiği *Yeşil
Kubbe'nin Gölgesinde* isimli kitabında Hoca'nın bozulan sağlığı hak-
kında şunları yazmıştı:

"...Onu Ankara'da değerli neyzen Andaç Abraş kardeşimizin
evinde, rahatsız buldum. Doktor, fazla konuşmayı yasakla-
dığı halde bir saat beni bırakmadı. "Daha işlerimiz bitmedi"
derken gülümseyerek gözlerime bakıyor, "Mehmed can!
Çağırıyorlar" diye fısıldıyordu."¹⁴⁰

¹³⁶ O.Ş. Gökay, *Eski, Yeni ve Ötesi: Seçme Makaleler*, I, (İstanbul, 1995), s. 53.

¹³⁷ "Şii inanışından, ömrünün sonuna kadar ayrılmamıştır." [A. Alparslan, *yage*, (1996), s. 9].

¹³⁸ "Mevlana Celâleddin Rumî'ye de her şeyi ile bağlıydı, hilâfet sahibi bir Mevleviydi". [M.
Bardakçı, *yage*, (1992), s. 1].

¹³⁹ "20. yüzyılın bilinen son Melâmî kutbu Seyyit Abdülkâdir Belhî" [M. Bardakçı, *age*,] 'yi
de "kutup" bilmişti. Gölpinarlı'ya göre, Belhî Efendi, "Son zamanın en mühim ve tek
tasavvuf mümessilidir." [*yage*, (1955), s. 13].

¹⁴⁰ (Ankara, 1995), s. 35.

Hocayla gerçekleşen son can sohbetimiz, 1 Mayıs 1982 günü gerçekleşti. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde tedavi görmüş, müteakiben evine çıkmıştı. Görünürde hastalığını aksettiren belirgin bir hâl yoktu. Hatta, bir ara, mentollü Çamlıca sigarasından derin bir nefes aldıktan sonra, içmekte olduğu sigarayı işaretleyerek, "Şu hınzır olmasa, şikâyetimi mucip bir şeyim yok." demişti. Sohbetimiz, rû-be-rû sürerken, dünün güzel insanların hayırla ve rahmetle andık. Aradan pek az bir zaman geçmişti ki hastalandığı, Kadıköy'de bir dostunun evine çıktığı haberi geldi. Celâleddin Çelebi ve Muammer Ülker'le birlikte geçmiş olsun ziyaretine gittik. Soluğu kısa düşen bu ziyaretimiz, acil şifa dilekleriyle noktalandı. Daha sonra, İhsaniye'deki evine döndüğü haberi geldi. 1 Temmuz 1982 günü, ziyaretine gittim. Odasında yatıyordu. Elini öptüm. Gözlerini açtı. Bakışlarındaki o keskin zekânın izi yoktu. Beni tanıyamadı ve "Kimsin?" dedi. "Efendim! Ahmet" deyince; "Hangi Ahmed?" dedi. Bunun üzerine kim olduğumu söyleyince, elini hatırlayamamanın verdiği üzüntüyle "Boş ver!" dercesine saldı. Sükûti vaziyette kaldı. Hiç konuşmadık. Rahatsız olmamaları düşüncesiyle Hoca'ya veda etmek istedim. "Efendim! Bir emriniz var mı?" deyince, gözlerini açtı ve şunları söyledi: "Allah'tan lütûf, kerem ve inayetinden gayrı hiçbir şey istemeye yüzüm yoktur." Son sözleri bu oldu. Elini öpüp, ayrıldım.

Nihayet, 25 Ağustos 1982 günü vefat haberi ulaştı. Oğlu Yüksel Gölpınarlı'ya yaptığı vasiyeti gereği, vefatı sayıca pek az kimseye duyurulmuştu. O gün, Seyyit Ahmed Deresi mescidinde kılınacak cenaze namazı için yerimi aldığım da 20-22 kişilik bir cemaatin Abdülbaki Gölpınarlı'nın tabutu arkasında iki, ya da üç saf hâlinde kenetlendiğini gördüm. Hoca'yı son yolculuğunda bulunanlar arasında tek bir hanım vardı. O da eşim Neslipîr Çelebi Sayar'dı. Kenarda kılınan cenaze namazını izledi. Saf tutanlar arasında, Muammer Ülker, Profesör Ali Alparslan, Profesör Nihat Çetin, Osman Bayru ve Yüksel Gölpınarlı'yı tanıyabildim. Kılınan cenaze namazında kimi elini salladı, kimi bağladı. Taassuptan uzak, Şii-Sünni birlikteliğine bu namazda şahit oldum. Gördüğüm bu tablo, bir bakıma, Abdülbaki Gölpınarlı'nın kişisel tarihinin de bir hûlasasıydı. Sonra, Hoca'yı makberesinde Allah'ın vâsi rahmetine emanet edip, sırladık. Mezarlıktan ayrılırken bu sade defin hadisesini düşünüyordum. Akşam,

TRT'de okunan haberlerde Abdülbaki Gölpınarlı'nın vefat ettiği ve defnedildiği haberi duyuruldu. Ertesi gün gazetede Hoca'nın ölüm ilanı çıktı.

Vefat

Şeyh'ül muhabirin merhum Ahmed Agâh Efendi ile
merhume Aliye Şöhret Hanım'ın oğlu,

Abdülbaki Gölpınarlı

25. VIII. 1982 günü Hakk'a yürümüş ve aynı gün
sedef-i Şerifleri Seyyit Ahmed Deresi kabristanında
validesinin ayakucuna sırlanmıştır.

Hakk, Ehlibeyt'e mülhak eyleye

Yüksel Gölpınarlı

Not: İş bu ilan merhumun vasiyeti üzerine defninden sonra verilmiştir.¹⁴¹

Daha sonra, kabri düzlendi ve şâhidesi dikildi. Mezar taşına hakedilen yazıyı Gölpınarlı'nın yakın dostlarından taliknûvis Ali Alparslan yazdı. Mezar taşını buraya derc ediyorum:

"Hü'vel - Hallaku'l - Bâki
Cemi'i mü'mininra rahmed bad
El-Hacc Abdülbaki Gölpınarlı
Ferzend-i Ahmed Agâh
Şeşûm-i Zi'l-kade be-rahmet-i
Hüda-yı Te'âlâ vâsıl gerdid
10 Ramazan - 6 Zi'l-ka'de
1317 - 1402"¹⁴²

¹⁴¹ Cumhuriyet, (26.VIII. 1982).

¹⁴² Türkçesi:

O, Bâki Kalan Yaratandır
Bütün müminlere rahmet olsun
Hacı Abdülbaki Gölpınarlı

Vefatına, görebildiğim kadarıyla, iki tarih düşürüldü. Bu tarihlerden ilki, Mehmed Deligönül'e aittir:

"Bir kuş gibi âzâd olarak dâr-ı fenadan
Bâki hoca, ihlâs ile Mevla'ya kavuştu
(1982)¹⁴³

İkinci tarihi İsmail Yakut düşürmüştür:

"Abdülbaki Gölpınarlı'nın Vefatına Tarihtir:
25 Ağustos 1982
Nice eserler bıraktı Abdülbaki Hoca
Mahşerde verir elbette ecrini el-Hâdi
Geldi iki zât söyledi tarihini Yakut
Gitti bekâya bu ay Mustafa İzzet Bâki
1400 + 2 = 1402"¹⁴⁴

Vefatı ertesinde, gazetelerde, hakkında nekroloji yazıları çıkmaya başladı. İlk yazı, *Cumhuriyet* gazetesinde aziz dostu Profesör İsmet Sun-gurbey tarafından kaleme alınmıştı: "İlmin Başı Sağolsun!" Bu yazının yanında, Konur Ertop'un "Geçmiş Geleceğe Bağladı" başlıklı yazısı yer aldı.¹⁴⁵ Daha sonra, *Milliyet Sanat* dergisinde Ali Alparslan ve Mehmed Kaplan'ın yazılarını,¹⁴⁶ Ayhan Songar ve Ali Alparslan'ın *Türk Edebiyatı* dergisinde çıkan yazıları izledi.¹⁴⁷ Gölpınarlı ile aynı kuşaktan ve Köp-rülü ekolünden rahmetli Orhan Şaik Gökyay'ın nekroloji yazısı, "Ab-dülbaki Gölpınarlı'nın Ardından" *Milli Kültür* dergisinde çıktı.¹⁴⁸ Öte

Ahmed Agâh oğlu
Zilkade ayının altısında
Müteal Allah'ın rahmetine
Vasıl oldu
10 Ramazan - 6 Zilkade
1317 - 1402

Abdülbaki Gölpınarlı'nın mezar taşı kitabesi ve Türkçe tercümesini bu yazımız için tak-dim eden Yüksel Gölpınarlı'ya teşekkür ederim.

¹⁴³ Zikreden: H. İlaydın, *yage.*, s. 22. Ayrıca, bk. A. Alparslan, *yage.*, (1996), s. 7.

¹⁴⁴ İ. Yakut, "Yakut'tan Tarihler", *T Y.*, sayı 240, (2007), s. 35; İ. Yakut, *Yakut'tan Tarihler*, (İstanbul, 2009), s. 265.

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, (7.IX. 1982).

¹⁴⁶ A. Alparslan, "Kültür Tarihimizin Gerçek Bir Bilim Adamını Yitirdik: Abdülbaki Gölpınarlı", *MS.*, (15.IX. 1982), s. 30-31; M. Kaplan, "Abdülbaki Gölpınarlı", *age.*, s. 31.

¹⁴⁷ A. Songar, "Abdülbaki Gölpınarlı: Bende-i Bendegân-ı Mevlana", *TE.*, (Ekim, 1982), s. 9; A. Alparslan, "Abdülbaki Gölpınarlı Hoca", *age.*, s. 10-11.

¹⁴⁸ *Milli Kültür*, sayı 39, (Nisan, 1982), s. 47-48'de çıkan bu yazı, O. Ş. Gökyay, *yage.*, s. 51-54'te yeniden yayımlanmıştır.

yandan, Çetin Altan, gazetede ki köşesinden "Onların Uzattığı Hazine-
lere Uzananlar Az Oldu" başlıklı yazısında Gölpinarlı'ya ilişkin dikkate
değer bir değerlemede bulunmuştur. Altan'ın sözleriyle:

"...Abdülbaki'den kalan ışıklar, daha çok uzun süre, o yollarda
dolaşmak isteyenleri, karanlık labirentlerde tökezlemekten
kurtaracaktır."¹⁴⁹

Abdülbaki Gölpinarlı'ya dair yayın dalgası yıllara açıldı. Murat
Bardakçı'nın dikkate değer yazısı "Salacak'taki Ahşap Ev, Bâki Hoca
ve Garib" yazısı, 1995 yılında *Journal of Turkish Studies*'de çıktı. El-
bette, gazete ve dergilerde ona ilişkin yayımlanmış yazılar burada
işaret edilenlerden ibaret değildir. Nihayet, 1996 yılında Hoca'ya
dair, Ali Alparslan'ın ufuk açıcı kitap çalışması, *Abdülbaki Gölpinarlı*
yayımlandı. Bu kitap çalışması ile Hoca'ya karşı hissedilen boşluk, A.
Alparslan'ın vefa duygusu ile bir nebze olsun kapatılmış oldu.

VII. Sonuç Yerine

Abdülbaki Gölpinarlı'nın bir tasavvuf tarihçisi olarak silik bir portre-
sini çizmeye çalıştığımız bu yazımız, her şeyin içinde ve üstünde, ona
olan şükran borcumun bir ifâsidir. Yoksa, onun tasavvufi yazılarından
dar bir alana sıkışmış bazı noktalara getirdiği yorumlarına katılmadı-
ğımız, deliller göstererek, karşı çıktığımız da bir gerçektir. Hoca'ya,
bir Osmanlı mirası olarak, Cumhuriyet'e ulaşmış melâmet çizgisine
mensup gönlü sâf mutasavvıfları ile Ahmed Amiş Efendi çevresine
dair benimle gerçekleştirdiği sohbetleri için medyun-u şükranım.
Kendisini daima hayırla ve rahmetle andığım bu Şark encümeni için
Allah'tan gufranını niyaz ederim. Geride bıraktığı eserleri, hafızalara
kazınan sohbetleri, sert eleştirel tavrı, hazırcı cevaplığı ve mizah yüklü
takulmaları, Konya Mevlana Müzesi'ne yaptığı bağışları ile sadıklar
ve satırlar arasında yaşamaya devam edecektir. Bugünden geriye dö-
nüp baktığımda, elek üstünde kalan bir avuç insanın onu gerçekten
sevdiklerini görüyorum. Onlar Hoca'yı kusurlarını setrederek, buna
mukabil onda var olan cevheri görerek sevdiler, mezhep farklılığını
düşünmeden önünde diz çöküp engin bilgisinden müstefit oldular.

Abdülbaki Gölpinarlı, Türk tarihinde ciddi bir kırılmanın vuku bulduğu
bir dönemde yaşadı. Osmanlı asırlarının anti-madde zihniyet dünyası,
Cumhuriyet'le, zorunlu olarak rasyonel iktisadi bireyin sahneye çıkışı,

¹⁴⁹ Zikreden: A. Alparslan, *yage.*, (1996) s. 157.

pek haklı olarak, irrasyonel dünyanın temel verilerini törpülüyor, metafizik alanın toplumsal tabanını içdiş ediyor, inananları dar bir alanın içersine sıkıştırıyordu. "Kalb-i selim" dünyasının gözden gönüle çekilmesi, yarattığı boşluğun akıl küresinin mensuplarınınca doldurulması, ak ile kara arasındaki fark kadar çelişik bir ortamı, metafizik dünyayı teslim alıyordu. İşte, bu noktada Gölpınarlı yalnız ve üzüntülüdür. Kendisi, doğumu ve yetişmesi itibarıyla, Osmanlı kültür bereketinin ürünü bir âlim olduğu için, muzdariptir, kara cahillerle sürekli savaş hâlinindedir. Aslında o, kaybolan bir kültürün ışıklarını gönderdiği bir yıldız kümesinin içindeydi. Aralarında Gölpınarlı'nın da bulunduğu bu kuşağın yetişmesine günümüzün kültür iklimi izin vermiyor. Hoca'nın Cumhuriyetli yıllarda, kaybolan kültürümüzden aktardığı bilgi verileri, verdiği eserlerde ve sohbetlerinde mündemiçtir. Bu hâliyle Abdülbaki Hoca bir kıymetti, bir estetti. Geleceğin kuşakları, rasyonel, maddi hayatın nefesleri kestiği yerde, onun eserlerinden sızan irrasyonel lezzetten alacakları keyifle, rasyonel iktisadi birey olmanın yaratacağı görünmez tehlikelerden de korunmuş olacaklardır.

Sözümüzün sonu, Ali Akbay'ın Abdülbaki Gölpınarlı için yazdığı bir dörtlük olacaktır:

*"Bezmimizde ecel sâki
Oluruz Hakk'a mülâki
Değil Bâki, Abdülbaki,
Hüvel Bâki, Hüvel Bâki"*

EK I

Garib

Gurbet ender, gurbet içre olmuşum cânâ garib
Şimdi âlemde benim ben, bî emel yektâ garib

Hân ü mânım bâda vermiş gird-bâd-ı rüzgâr
Âşına yok derdime, dil gavta-zen deryâ garib

Neş'e-i ümmid nâ-peydâ, şikeste câm-ı mey
Kalmamış yâran bu mecliste bu şeb sahbâ garib

Hatt-ı nâ-fercâmımı yok bir bakıp fehmeyleyen
Her görüp seyrettiğim sîma-yı bî ma'nâ garib

Ma'bedim kâşânelerle sanki gark-âb-ı memât
Kalmamış seng-i mezârım mevt-i bî pervâ garib

Şâhidim şehdim şühûdum sanki olmuş bir serâb
Düştüğüm biganelik bezmindeki feyfâ garib

Yok dilimden anlayan bir hem-demim bir mahremim
Sanki zât-ı pâk-i Hak'la olmuşum ra'nâ garib

Gök o gök ammâ, ne çare yer değil artık o yer
Ben bu yerde olmuşum bî-çâre vü bî-câ garib

Nağme-i şevk-ı tarab olmuş cununa müntehî
Beste çılgın, güfte mecnun teni ten nennâ garib

Hâl-i zâr-u bî-karâr-u derd-i bî-dermanımı
Sanki vaktiyle demiş bir âşık-ı şeydâ garib

"Gâh olur gurbet vatan, gâhi vatan gurbetlenir"
İşte şimdi oldu Bâkıy hâliyâ dünyâ garib

Gönlüm ister gitmeyi cânâ bu mâtem-hânedan
Korkarım ki gittiğim yer de olur ammâ garib

26/27. VI. 1971

Abdûlbaki Gölpınarlı

EK II

A. Gölpinarlı'dan A.G. Sayar'a 29.VIII. 1979 tarihli mektup

A. Gölpinarlı'dan A.G. Sayar'a 29.VIII. 1979 tarihli mektup

29.VIII. 1979

Söz Şöhret cem,

Mâh-ı Mevârif'te bir beraberce iftar etmeyi, kuzumun hatırlarıyla görmeye gönül pek istedi; fakat mahabbetimin deha da katmerleşmesi için olsa gerek; nasil olmadı. Tebrikini aldım; bil-mukasabe, oruçların, taatların kabulünü Rabb'inden niyaz eder, arz-ı tebrikatı ederim.

Bu namikaime getiren Muhammed Sölem Orhanlı, pek muhterem bir zatın, Cinali Câmîi imame Kâmil Efendi'nin oğludur; Kâmil Efendi, cülden Ehlikeyf marhibli bir zat-ı âli-hodudur. Muhammed Sölem'i sana ismailiyyorum; küm-i nâzarda ingicallık her hususta muvaffak olur. Cavid Orhan Tütengil'den bir tük tükün tük nâzımı Sosyoloji'den. Cavid de talebemandır; selâmı lârime, ihtiyâ ederse kendisine söyle.

Teyrifini beahliyorum. Kâlid'e ye hümâmetlerimci lütfe lîkîn. Gözlerini operim cânem. efendim.

Abdülhak Gölpinarlı

29.VIII. 1979

İstanbul

Aziz Ahmed can,

Mah-ı Mübarek'te bir beraberce iftar etmeyi, kızımın hatırını sormayı gönül pek istedi, fakat muhabbetin daha da katmerleşmesi için olsa gerek, nasîb olmadı. Tebrikini aldım; bil-mukabele, oruçların, tatların kabulünü Rabbim'den niyaz eder, arz-ı tebrikât eylerim.

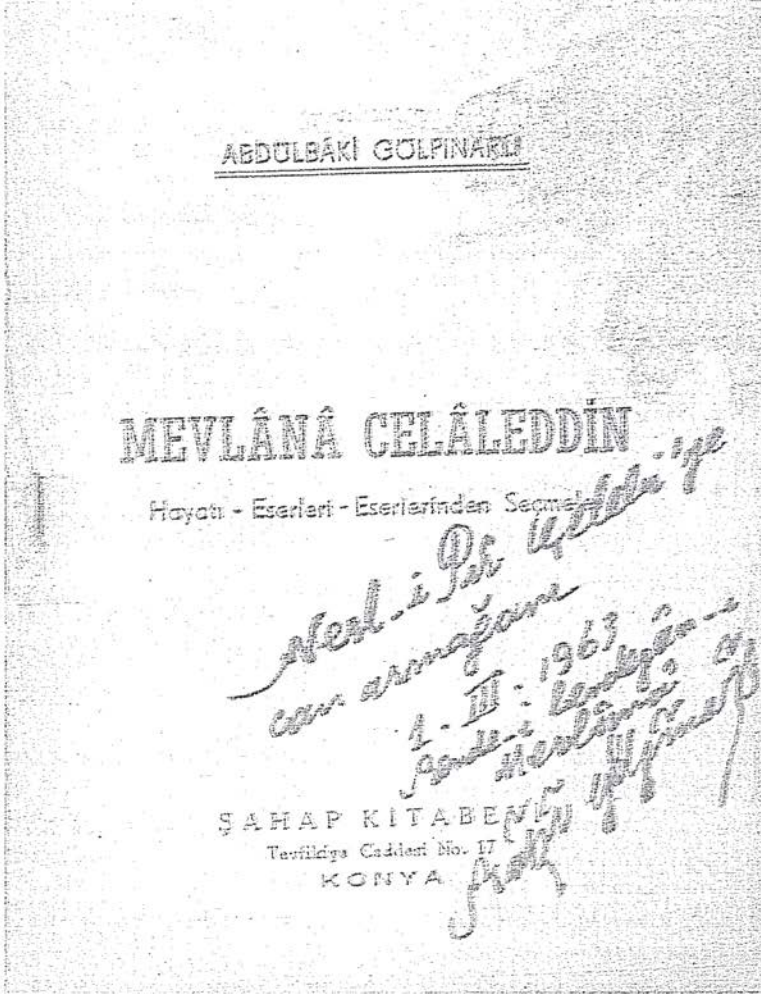
Bu namıkamı getiren Muhammed Sâlim Orhanlı, pek muhterem bir zâtın, Çinili Camii imamı Kâmil Efendi'nin oğludur. Kâmil Efendi, cidden Ehlibeyt muhibbi bir zât-ı â li- kadrdir. Muhammed Sâlim'i sana ısmarlıyorum; hüsn-ü nazarınla İnşallah her hususta muvaffak olur. Cavid Orhan Tütengil'den bir tek takıntısı varmış, sosyolojiden. Cavid de talebemdendir. Selâmlarımı, iktiza ederse kendisine söyle.

Teşrifini bekliyorum. Vâlîde'ye hürmetlerimi lütfen bildir. Gözlerini öperim, cânım efendim.

Abdûlbaki Gölpinarlı

EK-III

Abdülbaki Gölpinarlı'nın el yazısı ile ithafı.

Kısaltmalar

İA	İslâm Ansiklopedisi
JTS	Journal of Turkish Studies
MS	Milliyet Sanat dergisi
TA	Türk Ansiklopedisi
TCTA	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TE	Türk Edebiyatı
TY	Türk Yurdu
YE	Yeni Edebiyat
YTM	Yeni Türk Mecmuası
Age.	Adı geçen eser
Yage.	Yukarıda adı geçen eser

Kaynakça

- Ö. F. Akün, "Abdülbaki Gölpınarlı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIV, (İstanbul, 1996).
- A. Alparslan, "Kültür Tarihimizin Gerçek Bir Bilim Adamını Yitirdik: Abdülbaki Gölpınarlı", *Milliyet Sanat Dergisi*, (15.IX. 1982).
- _____, "Abdülbaki Gölpınarlı Hoca", *Türk Edebiyatı*, (Ekim, 1982).
- _____, *Abdülbaki Gölpınarlı*, (Ankara, 1996).
- İ.H. Altunbaş (der.), *Mürşid-i Kâmil Ahmed Amiş Efendi*, (İstanbul, 2011).
- M. Aşkar, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara, 1988).
- B. Ayvazoğlu'nun *Neyin Sırrı Hasret*, [(İstanbul, 2002).
- N. Azamat, "Abdülkâdir Belhî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1988).
- _____, "Maraşlı Ahmed Tahir Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, (Ank 2003).
- _____, "Muhammed Nûr'ül Arabî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXX, (İstanbul, 2011).
- M.Bardakçı, "Melâmîlik. Melâmîler ve Abdülbaki Gölpınarlı", A. Gölpınarlı, *Melâmîli Melâmîler*, (İstanbul, 1992).
- _____, "Salacak'taki Ahşap Ev, Bâki Hoca ve Garib", *Journal of Turkish Studies*, 19, (1995).
- S. Ş. Barkçın, *Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman*, (İstanbul, 2009).
- E. Batur, "Belki de Güneş Tutulmak Üzeredir", *Tan*, sayı 6, (1982).
- Y.K. Beyath, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, (İstanbul, 1974).
- _____, *Bitmemiş Şiirler*, (İstanbul, 1976).
- M.S. Bilginer, *Allah ve İnsan*, (İstanbul, 1972).
- _____, "Divan Sahibinin Hayatı ve Önemli Eserleri", Seyyit Muhammed Nûr, *E Tasavvufî Mısri Niyazî Divanı Şerhi*, (İstanbul, 1976).
- _____, "Önsöz", Seyyit Muhammed Nûr, *Varidat Şerhi*, (İstanbul, 1979).
- A. Cerrahoğlu, *Dünkü ve Bugünkü Melâmîler*, (İstanbul, 1984).

- A.Çetinkaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 1859–1940*, II, (Ankara, 1954).
- B. B. Doğramacı, "Önsöz", B. Doğramacı (yay.), *Kemâli Divanından Aşk Sızıntıları*, (İstanbul, 1977).
- _____, *Niyaz-yi Mısri. Hayatı ve Eserleri*, (Ankara, 1988).
- K. Erdoğan, "Giriş", *Niyazi Mısri Divanı*, (Ankara, 2008).
- M. Erdoğan, *Abdülkâki Baykara Dede*, (İstanbul, 2003).
- O.N. Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, (İstanbul, 1942).
- H.Ş. Ergüneş, *Şemsi Divanı*, (Ankara, 1974).
- K. Ertop, "Geçmişle Geleceğe Bağladı", *Cumhuriyet*, (7.XII. 1982).
- B.N. Evliyazâde, "Mahmud Sadedin Bilginer", M.S. Bilginer (Hızl.), *Muhiddin-i Arabî, Ahadiyet Risalesi*, (İstanbul, 1983).
- O.Ş. Gökyay, *Eski, Yeni ve Ötesi: Seçme Makaleler*, I, (İstanbul, 1995).
- A. Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, (İstanbul, 1931).
- _____, *Kaygusuz Vizeli Alaeddin*, (İstanbul, 1933).
- _____, "Yunus Emre Divanı Münasebetiyle", *Yeni Türk Mecmuası*, sayı 10, (1933 / A).
- _____, *Yunus Emre*, (İstanbul, 1936).
- _____, ["Muallim Cevdet"], O.N. Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, (İstanbul, 1937).
- _____, *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınlığı*, (İstanbul, 1941).
- _____, *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*, (İstanbul, 1953).
- _____, *XX. Yüzyıl Divan Şiiri*, (İstanbul, 1955).
- _____, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, (İstanbul, 1961).
- _____, "Niyazi", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, (İstanbul, 1964).
- _____, *Sınavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, (İstanbul, 1966).
- _____, "Mehmed Âkif", H.B. Çantay, *Âkifname*, (İstanbul, 1966).
- _____, "Ölümünün Kırkıncı Günü Dolayısıyla: Ulunay", *Milliyet*, (14.XII. 1968).
- _____, *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, I, (Ankara, 1967); II, (Ankara, 1971).
- _____, *100 Soruda Tasavvuf*, (İstanbul, 1969).
- _____, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, (İstanbul, 1969 / A).
- _____, "Yunus Emre Semineri", *Yeni Edebiyat*, sayı 12, (1971).
- _____, "Önsöz", *Mevlana, Fihi ma Fih ve Mecâlis-i Sebadan Seçmeler*, (İstanbul, 1972).
- _____, *Gülşen-i Râz Şerhi*, (İstanbul, 1972).
- _____, "Birkaç Mevlevî Fıkrası", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı 58, (14.XII. 1973).
- _____, "Dünü Bilmeyen, Yaşayan Bir Ölüdür Ancak", *Milliyet*, (19.IX. 1975).
- _____, "Hat, Ebru ve Cilt Ustası N. Okyay'ın Ölümüyle Bir Devir Kapandı", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı 168, (23.I. 1976).
- _____, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, (İstanbul, 1977).
- _____, "İşte Türkiye'nin Açık Müzeleri", *Milliyet*, (12.II. 1977).

- _____, "Bir Enstitü Kurulacaksa", N. Şimşekler (Hızl.), *Merkez'den Enstitü'ye*, (Kon 2011).
- _____, "Mevlana Enstitüsü İçin", N. Şimşekler (Hızl.), *Merkez'den Enstitü'ye*, (Kon 2011).
- F. Gönüç, *Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi Levhaları Kataloğu*, (Kon 1999).
- M.F. Güneren, *Halvetiyye-i Şabniyye Azizânının Hikmetli Sözleri ve Hatıralarım*, (İstanbul 2012).
- H. İlaydın, "Abdülbaki Gölpinarlı Hoca", *Gösteri*, (Ekim, 1982).
- M.K. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (İstanbul, 1969).
- Y.Z. İnan, *İslâm'da Melâmîliğin Tarihi*, (İstanbul, 1976).
- _____, *Melâmet*, I, (İstanbul, 2000).
- M. Kaplan, "Abdülbaki Gölpinarlı", *Milliyet Sanat* dergisi, (15.IX. 1982).
- M. Kara, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tasavvuf ve Tarikatlar", *Tanzimattan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi*, IV, (İstanbul, 1985).
- Ş. Koca, *Melâmî-Bektaşî Metaforunda İrşâd Paradigması. Mürğ-i Dil*, (İstanbul, 1999).
- E. Memişoğlu (Hızl.), *Fatih Sertürbedârî Ahmed Amiş Efendi Hazretlerinden ve Abdül Mecid Bey'den Seçme Hatıralar ve Rivayetler*, (Ankara, 2004).
- _____, *Cihan Sertürbedârî'nin Huzurunda*, (Ankara, 2004).
- M. Okurkan, "Mukaddime", M. Okurkan (yay.), Seyyit Ahmed Muhtar, *İlhamât-ı Kâdirî* (yy., 2010).
- M. Önder, *Yeşil Kubbe'nin Gölgesinde*, (Ankara, 1995).
- A.Y. Özemre, *Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı*, (İstanbul, 1996).
- _____, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, (İstanbul, 2004).
- Y.N. Öztürk, *Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Teyfik Bosnavî*, (İstanbul, 1981).
- _____, *Son Devir Türk Tasavvufu ve Bosnalı Muhammed Teyfik Halveti*, (İstanbul 1991),
- Sadık Vıdanî, *Tomar-ı Turuk-u Âliyyeden: Melâmîlik*, (İstanbul, 1338-1340).
- A.G. Sayar, *Süheyl Ünver'le Sohbetler*, (yayınlanmamış notlar).
- _____, *Gönül Pazarı*, (İstanbul, 2007).
- _____, *Süheyl Ünver*, (İstanbul, 2011).
- _____, *Sahhaf Raif Yelkenci*, (İstanbul, 2012).
- M. Sertoğlu, *İstanbul Sohbetleri*, (İstanbul, 1992).
- A. Songar, "Abdülbaki Gölpinarlı: Bende-i Bendeğân-ı Mevlana", *Türk Edebiyatı*, (Ek 1982).
- İ. Sungurbey, "İlmin Başı Sağ Olsun", *Cumhuriyet*, (7. XII. 1982).
- Y. Şafak – Y. Öz (Hızl.), *Feridun Nafiz Uzluk'a Mevlevî Mektupları*, (Konya, 2007).
- M.S. Tayşi (yay.), Muhammed Nûr'ül Arabî, *Nesefî Akâidi Şerhi*, (İstanbul, 1993).
- M. Tatçı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hüda: Niyazi Mısırî*, (İstanbul, 2011).
- İ. Yakut, "Yakut'tan Tarihler", *Türk Yurdu*, sayı 240, (2007).
- _____, *Yakut'tan Tarihler*, (İstanbul, 2009).
- H. Yücebaş, *Ulunay*, (İstanbul, 1969).